Эхэ һайхан чөтагаа эб хамта мандуулая!

БУРЯАД ҮНЭН

1921 оной декабриин 21-һээ гаргана

Бүгэдэ арадай газетэ

1994 АВГУСТ 16
Намарай түрүү хара бишэн һара һарын 9
ВТОРНИК
Гарагай 3
№ 156 (18998)
Газетын сэн захилай 10 түх.
Хэлсээтэ сэн.

Адууһа малда—элбэг тэжээл

УРДАНАЙНГАА ДҮРШЭЛ ХЭРЭГЛЭЖЭ...

ОПХ-да 30 [illegible]тнер үбһэн [illegible]үтэй тонно [illegible] Эндэхид [illegible]аража эхи[illegible]жээл түрүү [illegible] өөлэдхэг[illegible]

[illegible]һээр, жэл[illegible]налын үе[illegible]ль, август [illegible]хэ орожо, [illegible]ээд бэрхэ[illegible]өолдуулдаг [illegible]нитэрээ ма[illegible] шадархи[illegible] таһалдаа [illegible]а юм.

[illegible]абшалангай[illegible] һайнаар [illegible]шэмнай хэ[illegible] үбһэн хал[illegible]одо ороод [illegible]даан хэбтэ[illegible]алхаа һа[illegible]нэй шанар [illegible]аб.

[illegible] урданһаа [illegible]хыда хээ[illegible]а, мүр дээ[illegible] хэбтүүлжэ[illegible]ө, силосэй[illegible]ахадаа хэр[illegible]ехэ тэргэдэ[illegible]ундытэйгээр [illegible]тингээд тэ[illegible]ар үлеэлгэ[illegible]абди. Энээ[illegible]үхэ зандаа, [illegible]абтадаг бө[illegible]

[illegible]аж, силос[illegible] тимэрхүү [illegible]ргэнөөр хэ[illegible]. Нэн түү[illegible]гай тэжээл [illegible]шаар тэдэ[illegible]

жэлнүүдтэ үнеэдһээ һүн ехэ һаагдадаг, шахамал мал түрлэгдөө. Хэрбээ иимэ арга хэрглээгүй һаа, байгша оной июль, августын хура бороо соогуур иимэ ехэ үбһэ абажа шадахагүй һэмди.

Ажахыда үбһэшэдэй 7 звено хүдэлнэ. Эдэмнай хуу хүсэд оньһожоруулагдамал звенонууд. Боргойн (эрхилэгшэнь И. А. Стайсупов, бригадирынь П. П. Балагуров), Еланиин (эрхилэгшэнь В. П. Залуцкий), Нюкын (эрхилэгшэнь Г. Е. Плицовский), Тимлюгэй (эрхилэгшэнь А. А. Сокольников) отделениинүүдэй звенонууд ажалаа муу бэшээр эмхидхэжэ шадаа гэхээр.

Эдэнэр илангаяа машина, техникээ али аргаар бэлдэжэ, бүтээсэ ехэтэйгээр хүдэлгэнэ. Оньһоп техникэгүйгөөр олтилхо юумэн үгы ха юм. Үбһэ тэжээл бэлэдхэлгые эршэмтэйгээр ябуулжа, богони болзорто үнгэргөөл һаа, шүүхэш. Эндэмнай саг айхабтар үнэтэй. Үбһэ ногооной шэмэтэй һайн байһандань лэ үрдижэ сабшажа, хуряажа абаха хэрэгтэй.

Гадна үбһөеэ сабшаха, хуряахатаяа хамта силос болон ороохото-сенаж түлэг даражa байнабди. Эндэ оньһожоруулагдамал хоёр отряд хүдэлнэ. Ажахын ахамад агроном И. А. Аленичев, ахамад инженер А. А. Полянский гэгшэд шэмэтэ тэжээл бэлэдхэлгын хүдэлмэрине өөһэдөө хүтэлбэрилнэ, эмхидхэнэ гэхэдэ болохо. Даб дээрэ 600 гаран гектарай тарималнууд сабшагдажа, хуряагдажа, 3900 шахуу тонно силос нүхэндэ хэгдээ. Энээнтэй хамта ороохото-сенаж дарахаар таригдаһан холимол тарланай ургаса хуряагдажа, даб дээрэ 2 мянга гаран центнер тиимэ тэжээл нөөсэлэгдөө.

Байгша ондо тарялаан, сабшалангаймнай ургаса нёдондонойхиноо жэшээгүй һайн. Багсалжа үзэхэдэ, адагынь 45-50 мянган центнер үбһэн, 10 һайса гара мянган тонно сенаж, силос бэлэдхэхэ арга бин.

Үнгэрһэн жэлдэ айхабтар бэрхэтэй байдалда орожо, үбэлэй тэгэндэ ондоо тээһээ үбһэ, һолоомо, талха ороохо зөөжэ, малаа хооллуулха баатай болоо һэмди. Одоол мүнөө жэлдэ тиимэ юумэндэ орохо ёһогүйбди. Манай һанахада, энэ жэлдэ горитой үбһэ, ороохото-сенаж ондоо ажахынуудта худалдажа, мүнгэн сангайнгаа байдалые багa ээргэшье һаань үргэхэ аргатайбди. Малай тэжээл хэрэглэхэгүй ажахы гэжэ үсөөн ааб даа.

Мүнөө үедэ хура бороо ехэ орожо, ажахыда үбһэ тэжээл бэлэдхэлгэдэ нэмэлтэ бэрхэшээл ушаруулаашье һаань, энэ хүдэлмэриин эршые, илангаяа шанарай түлөө тэмсэлые һуладхахагүйбди. Энээнээ саг соонь дүүргэхэл ёһотойбди.

Н. ШОЛЕН,
Байгалай ОПХ-гай директор.

Кабанскын аймаг.

ЭЭР БҮРИ–500 ЦЕНТНЕР

[illegible]й районой Баян-Го[illegible]дай ажахынуудай [illegible] сабшалан дээгүүр [illegible]бэлэдхэлгын халуун [illegible]ундаа ябажа байн[illegible] сүлөөтэй хүниие [illegible]олохонь хүшэр: бул[illegible]а һабартаараа үбһэ [illegible]удэлмэридэ оролсо[illegible]олоншьегүй орожо [illegible]ута нюргые бараг [illegible]н тула бэлэдхэл му[illegible].

[illegible]й правлениин түрүү[illegible] Раднаевич Очиров [illegible]бэ: «Ургаса тарая[illegible]эхын аргагүй. Үргэн [illegible]а дайдын ургасам[illegible]ураһаа боложо, мүр[illegible] ургаагүй. Ногооной ургаса яһала бараг даа. Тиимэһээ бүхы хүнүүднай мүнөө тэжээл бэлэдхэлгын хүдэлмэридэ хамсыгаа шуужа оробо».

Баян-Гол Үрэжэл хоёрой хоорондохи уһалагдадаг сабшалан дээрэ жэл бүри үбдэгсөө гэхээр ногоон ургадаг юм. Тэрэ сабшалан дээрэ мүнөө үнинэй дүй дүршэлтэй механизатор Давыд Гомбоевич Раднаевай хүтэлбэрилдэг оньһожоруулагдамал звено үдэр бүри 500 центнер шахуу һайн шанартай үбһэ бэлэдхэнэ.

Д. Г. Раднаевай оньһожоруулагдамал звенодо МТЗ түхэлэй 7 трактор даалгагданхай юм. Тэдэ трактористнуудые бэрхэ механизаторнууд жолоододог гэжэ хэлэхэ хэрэгтэй.

Трактористнууд Агзам Шакиров, Александр Гармаев, Бальжин Цыдыпов, тэрэнэй хүбүүн Сергей Бальжинов, Жамсаран Киргидеев болон бусад габшагай ажалаараа суурхаһаар үнинэй юм. Мүнөө тэдэнэр ажалайнгаа үрэ дүнгүүдые арьбадхахын тула бүхы хүсөөрөө оролдоно.

Тус звеногой гэшүүд мүнөө дээрээ 4 мянга гаран центнер үбһэ һүрилөөд байна. Үшөө 2 мянга гаран центнер үбһэ бэлдэхэ, мүн ой тайга соохи холын Яһы гэжэ газарта таригдаһан 40 гектар талмай дээрэ ургаһан зелёонхо хуряаха гэжэ тус звеногойхид хараална.

С. ОЧИРОВ.

ОМДОҺОНОО ХҮСЭЛДҮҮЛХЭ

[illegible]магай ажа[illegible]жэл бэлэд[illegible]буулагдажа [illegible]лэй тоо мэ[illegible]да. бүхы [illegible]бирагүйшэг

[illegible]вгустын 12-[illegible]ахынуудта [illegible]л 30 бага [illegible]н центнер [illegible]д байна. [illegible]л, түсэбэй [illegible]18 процент[illegible]рин нёдон[illegible]нган цент[illegible]д байһан.

[illegible] гол шалта[illegible]эхеэр, байг[illegible]гын голой [illegible]нютагуудта [illegible] июль соо [illegible] боложо, ни[illegible]тор сабша[illegible] шахуу бай[illegible]һаа аяар [illegible]болотор оло[illegible]үбһэндоо хү[illegible]

сэд орожо шадаагүй байгаа. Хоёрдохёор, эндэ хүдөөгэй ажахынуудай экономическа байдалай улам муудажа, мүнгэ зөөреэр ехээр хашагдажа байһан ушар бахал горитой нүлөө үзүүлээ ааб даа. Мүнөө үбһэшэдэй олонхи бригада, звенонуудта ябахада трактор, машинануудаа хүдэлгэхэ шэнгэн түлишэ, тоһодолгын хэрэгсэлнүүднай ойрын 2—3 үдэртэл хүрэхэ үлөө. Саашаа яаха зомбибди гэжэ зоннинь һанаагаа зобошохой байнад. Хууша-хаашан техникэдэ хэрэгтэй запас хэрэгсэл гэхэ мэтые оложо абахань, бүришье хүшэр.

Иимэ эрхэ байдалда ажахынуудта үбһэшэд ажалаа гол түлөө мори унаагаар, гараар лэ хэнэ ха юм. Тиимэһээ ажалайнь бүтээсын багоshаг байһаннинь мэдэжэ.

Тусхайлбал, Хэжэнгын ТОО-гой отделениинүүдтэ 30 шахуу звенодо 1100 гаран хүн хүдэлнэ. Һүүлэй мэдэгээр бүхыдөө сабшагдаха ёһотой 2500 гаран гектар сабшалангайнгаа арга боломжонуудые гүйсэд дүүрэнээр элирүүлэн нээхэ гэшэ энэ харилсаа холбооной гол удхань болохо зэргэтэй.

Хубилалтануудай бэелүүлэгдэжэ байһан тухай, бүтэмжэтэй һайн хубилалтануud тухай Минтимер Шаймиев Россин Федерациин Президентдэ мэдээсэбэ. Татарстанай тодорхойлһон бэеэ дааһан байдалай түхэл шэнжэ гансал Федерациин бэшэ, харин манай республикын, республикадамнай элдэб үндэнэ яһатанай булэгүүдэй зүрхэ сэдьхэл хараана.

Бүхы һалбаринуудта, бүхүүдөө ажахын управлениин начальник А. Б. Бугатов хэлэнэ.

Гэхэтэй хамта иимэ байдалдашье тэжээл бэлэдхэлгын хүдэлмэрине муу бэшээр ябуулжа байһан ажахынууд бахал бин. Жэшээнь, Михайловкын хүдөө ажахын предприяти (түрүүлэгшэнь П. Д. Цыренжапов) бүхыдөө сабшагдаха ёһотой 1400 гектар газарайнгаа 540 гектарай ногоо сабшаад, 4600 центнер үбһэ абаад байна. Түсэбтэ даабарияа 50 шахуу процентдэ хүргөө. Загаһатын хүдөө ажахын предприятыда (түрүүлэгшэнь И. К. Шаракшинов) үбһэ сабшалга, хуряалга муу бэшээр ябуулагдана.

Бэрхэтэй байдалай тохёолдоошье һаа, аймагай хүдөөгэй хүн зон адууһа малайнгаа эдихэ үбһэ тэжээл хүсэд хүрэхөөр нөөсэлжэ абаха, хожомдоһоной хүсэлдүүлхын тула хү[illegible]талаа гаргахал байха гэ[illegible]нагдана.

Ш. ГОМБОЕВ,
манай штатнабэшэ корр.

Хэжэнгын аймаг.

Космонавтнуудай, астронавтнуудай уласхоорондын Х конгресс

ХҮНДЭТЭ АЙЛШАД—БАЙГАЛАЙ ЭРЬЕДЭ

«Газар, замбуулин болон байгаали» гэһэн уряа доро Эхэ орон доторнай үнэргэгдэжэ эхилһэн бүхэдэлхэйн Х конгресс Москва хотодо хүдэлмэрээ эхилээ һааб даа. Хуралдаанда хабаадаһан бүхы оронуудай космонавтнууд, астронавтнууд, эрдэмтэд хүдэлмэриеэ Улаан-Үдэ хотодо, үргэлжэлүүлхээ августын 12-то ерэһэн байна.

Холоһоо ерэһэн айлшад Эрхүү хотоһоо аяншалгаяа эхилхэ байһан юм. Эдэнэрэй маршрудынь Листвянка тосхонһоо хүрдэн катернуудта һуугаад, Байгал далай соогуур тамаржа, манай республикын Түрхэ тосхон үдэшын 6 часта хүрэжэ ерэхээр хараалагдаһан байгаа. Зүгөөр аяншалгада хабаадагшадай агаарай томо хоёр онгосые Эрхүү хотын аэродром буулгажа абаха аргагүй байба. Юуб гэхэдэ, эртэ үглөөгүүр Байгал далай шадараар үдхэн манан унажа, Эрхүү хотын аэропорт агаарай онгосонуудые угтажа, абаха аргагүй болобо ха юм. Тиихэдэнь гэ космонавтнуудые һуулгаһан түрүүшын самолет Улаан-Үдын аэропортдо бууба.

— Космонавтнууд Улаан-Үдын сэрэгэй, частнуудай аэропорт дээрэ бууба. Айлшадаа угтажа абаад, тэндэһээ Горячинск ошохо замаа үргэлжэлүүлхэ болобобди,— гэжэ республикын Правительствын түлөөлэгшэ С. Г. Санжиев Соведүүдэй талмай дээрэ бидэнэртэ мэдээсээ һэн.

— Бидэнэр конгрессэйнгээ хөөрэлдоое Эрхүү хотоһоо эхилхэ һэн хадаа тэндэһээл бүхы хэмжээ ябуулганнуудаа үнэргэхэ ёһотойбди,—гэжэ Космонавтнууд болон астронавтнуудай эблэлэй президент В. В. Ковалёнок Улаан-Үдэ ерээд байхадаа хэлэбэ.

Манай республикын хүтэлбэрилэгшэдэй тэрэ дары Эрхүүгэй аэропорт хонходоходонь, хоёрдохи самолёдынь тэндэ бууһан байжа, айлшад гэдэргээ бусажа, тэндэһээл аян замаа үргэлжэлүүлхээр агаарта дэгдээ бэлэй.

Бидэ арбаад томо автобусоор үдэрэй хоёр сагта Горячинск ерэжэ, далайгаар ерэхэ айлшадаа хүлеэнэбди. Энэ үдэр Байгал далай шадар бүрхэг, хура бороотой байгаа.

Айлшаднай үдэшын 10 сагта Түрхэ тосхондо хүрэжэ угтамжа эхилбэ.

СССР-эй арадай артист Ким Базарсадаев хонгёо дуу дуулаһаар, угтан ошожо, космонавт В. В. Ковалёнок түрүүтэй айлшадтаа хадаг барин, тэдэниие сагаан эдеэгээр хүндэлнэ. Энээнэй удаа «Прибайкалье» гэһэн дуу, хатарай ансамблиин гэшүүд Василий Петров Зинаида Хубракова хоёр ород арадай ёһо заншалаар хилээмэ, дабһаар угтаба. Дуу, хүгжэм зэдэлнэ.

— Хүндэтэ манай айлшад! Үргэн Буряад ороной-мнай баяи дэлгэр газар дээрэ буужа ерэһэндэтнай үнэн зүрхэнэй баярые хүргэнэбди, морилжо хайрлыт! — гээд Буряад Республикын Правительствын Түрүүлэгшын орлогшо Л. Ч. Нимаева айлшадаа угтажа, автобусуудта һуухыень урина.

Горячинск курортын столово соо айлшадаа халуун эдеэгээр хүндэлжэ, үглөөдэрһөө эхилхэ конгрессэйнгээ хүдэлмэри үргэлжэлүүлхэ тухай хөөрэлдэбэ. Амарһанай удаа айлшад автобусуудта һуужа, Улаан-Үдэ хото тээшэ аян замаа үргэлжэлүүлбэ. Үглөөнэй 6 часта Улаан-Үдэ ерэжэ, хэдэн час амарһанай удаа, Х. Намсараевай нэрэмжэтэ буряад драмын академическэ театрай танхим соо конгрессэй пленарна зүблөөн хүдэлмэреэ эхилһэн байна. Энээн тухай һониноойнгоо удаадахи дугаарта мэдээсэхэбди.

Б. ЦЫРЕМПИЛОВ,
манай корр.

ЗУРАГУУД ДЭЭРЭ: Улаан-Үдэ хотын авиазаводой аэропорт дээрэ США-гай Калифорниа штадай делегаци; Космонавтнууд болон астронавтнуудай эблэлэй президент В. В. Ковалёнок; Прибайкалиин районой Түрхэ тосхоной хүн зон айлшадаа хүлеэнэ.

С. БАЛДУЕВАЙ фото.

УНШАГТЫ ТАНИЛСАГТЫ:

2-дохи нюурта. Тарялашадай ажахынуудай түрүүшын алхамууд. Д. Дамбаев «Иимэ уулзалга хэрэгтэй гү?». Зөөри эзэтэй, мүнгэн тоотой. С. Тюлюкин: «Намһаа саагуур, наранһаа наагуур» гэдэгтэл...». «Манай үеын хүн» гэһэн конкурсдо ерэһэн очерк. Д. Доржигутабай: «Хүндэ хуби, һайхан заяан».

3-дахи нюурта. Эрдэм һуралсалай шэнэ шатада. Н. Гармаева: «Эрбэгэрхэн далитай эрбээхэйдэл» — эхин. «Буддын суртал» — түгэсхэлынь.

РОССИЙ ПРЕЗИДЕНТ АЖАЛШАДТАЙ УУЛЗАХАНЬ

МОСКВА. Россин Президентын һуужа ябаһан «Россия» теплоход Тольяттида хүрэһэнэйнгөө һүүлээр Ростов-на-Дону ошохо.

Гүрэнэй толгойлогшо Волго болон Дон мүрэнүүдэй эрьеэрхи нютагуудаар ябажа, эндэхи хүн зонтой уулзахаяа гарахадаа, үнгэрэгшэ пятницада тэрэ Ивановска болон Костромской областынуудай газар дээрэ буужа, үргэн ниитэ ажалшадтай түсэбоор хараалагдаагүй уулзалганнуудые хэһэн байгаа. Эндэ областынуудай хүтэлбэрилгшэдтэй уулзажа, мүнөө үедэ ямар зорилгонуудые бэелүүлжэ байһаарнь һонирхоо. Августын 13-да Президент Нижний Новгородто ерээ. Нижнегородской яармаг хаража, аралжаа наймаашадтай уулзалгань Борис Ельцинэй аяншалгын гол үйлэ хэрэг болобо. Энэгүүр ябахадаа, Россин Президент үргэн ниитэ ажалшан арадай һуудал байдалые хараһан, ажал хэрэгүүдтэйнь танилсаа.

Президентын хэблэлэй албанай урда тээнь мэдээсэһэнэй ёһоор, гүрэнэй толгойлогшо августын 17 болотор оронойнгоо эндэхи областынуудаар, хизаарнуудаар ябахые хараална.

Уулзалганнуудые хэхээ гарахынгаа урда тээ Борис Ельцин журналистнуудтай хөөрэлдэхэдөө, саашадаа ямар хараа түсэбүүдтэй байһанаа элирхэйлээ һэн. Августын һүүл багта тэрэ Россин һүүлшын солдадые гаргалгада хабаатай хэмжээ ябуулганнуудта хабаадахаяа Германи ошохо юм. Россин Президент Борис Ельцин Хитадай Арадай Суглаанай Түрүүлэгшэтэй сентябриин 3—4-дэ Москвада уулзаха байна. Сентябриин 24-дэ Россин толгойлогшо Великобритани ошохоёо мордохо. Удаань тэрэ албанай хэрэгээр США ошожо, ООН-ой Генеральна Ассамблей дээрэ дэлгэрэнгы элидхэл хэхэ.

Федерациин болон Татарстанай гүрэнэй засагай зургаануудай хоорондо харилсаа холбоо тогтоохо, нэгэ нэгэндээ этигэл пайдалтай байха тухай байгша оной февраль һарада гар табигдаһан хэлсээе бэелүүлгын түрүүшын дүнгүүд сэгсэлогдобо.

Москвада гар табихадаа, энэ хэлсээн Россин Федерациие бэхижүүлхэ байха гэжэ тоолоо һэмди гээд Борис Ельцин тэмдэглээ. Республика бүхэн, область бүхэн тушаа харилсаа холбооной онсо хараа шугам бэелүүлэгдэхэ байна. Россин томо-ехэ хуби бүхэн хүгжэлтын өөр өөрын хараа шэгнэлтэй байха ёһотой. Нютагайнгаа арга боломжонуудые гүйсэд дүүрэнээр элирүүлэн нээхэ гэшэ энэ харилсаа холбооной гол удхань болохо зэргэтэй.

Хубилалтануудай бэелүүлэгдэжэ байһан тухай, бүтэмжэтэй һайн хубилалтануud тухай Минтимер Шаймиев Россин Федерациин Президентдэ мэдээсэбэ. Татарстанай тодорхойлһон бэеэ дааһан байдалай түхэл шэнжэ гансал Федерациин бэшэ, харин манай республикын, республикадамнай элдэб үндэнэ яһатанай булэгүүдэй зүрхэ сэдьхэл хараана.

Бүхы һалбаринуудта, бүхы хэмжээндэ Россин бусад нютагуудтай Татарстан али алиндань ашатай туһатай холбоо барисаа тогтоожо, хүгжөөжэ байна гэжэ хөөрэлдөөндэ хабаадагшад баталба. Мүнөө энэ талаар арга боломжонууд нилээд үргэдхэгдөө. Имагтал эндэ республикын эдэбхи үүсхэл хэрэгтэй байна.

Энэ уулзалга хоорондоо үгээ ойлголсолгыемнай бэхижүүлхэ, Россин Федерациин болон Татарстанай гүрэнэй засагай зургаануудай хоорондохи харилсаанда нэнэ түлхисэ үгэхэ бэзэ гэжэ этигэн найдажа байһанаа Борис Ельцин, Минтимер Шаймиев мэдэгдэлээ.

УЛАЙ ЭЭЙ ЭЭСЭЛ

[illegible]БА [illegible]ДАНАЙ [illegible]ҮҮДЭГ. [illegible]ЛГА

[illegible]ссин Феде[illegible]тын хэблэ[illegible]мэдээсэһэнэй [illegible] Президент [illegible] Татарстанай [illegible]имер Шай[illegible] 14-дэ Ка[illegible]рхне-Услон. [illegible]лажа. хөө[illegible]. Россин

[illegible] хэмжээтэй. [illegible].19.30.

[illegible]убликанска[illegible]а. Дирек.

[illegible] бүриллөл. № 155.

Таряашадай ажахынуудай түрүүшын алхамуудтай

ИИМЭ УУЛЗАЛГА ХЭРЭГТЭЙ ГҮ?

Манай республикада Америкын фермернүүд, хүдөө ажахын талаар элдэб янзын эрдэмтэд һаяхан айлшалһан байна гэшэ. Жэшээ болгон, тэдэнэрэй тоодо госпожа Кэрол, господин Лэнс гэгшэдые нэрлэхэдэ болоно.

Энэ удаа Хорин аймагаар ветеринарна эрдэмэй докторнууд, Огайото штадай ветеринарна албанай толгойлогшо Дональд Ноа, Пенсильвания штадһаа Дебора Хоффлер гэгшэд айлшалжа, манай фермернүүдэй ажабайдалтайнь танилсажа ошобо. Булам нютагта буухадаа, нэн түрүүн Зэргэлэй гэһэй газарта түбшинэһэн фермер Даша-Цэрэн Дондоковой ажахытайнь танилсаа. Һүүлдэнь Булам бусажа, Цэрэн-Базар Цыдендамбаевай ажабайдалтай дүтөөр танилсажа гараа.

Америкын эрдэмтэдтэй хамта Буряадай хүдөө ажахын институтай багшанар ябалсаһан байна. Зүүн Сибирийн технологическа институтай англи хэлэнэй багша Людмила Климовна Гомбожабон айлшадай үгтые оршуулаа һэн.

Эндэ болоһон богонихон семинарта аймагай фермернүүд В. Н. Туголуков, Б. П. Яскин, Д-Д. Цыбиков болон бусад яһала олоороо хабаадажа, өөһэд өөһэдынгөө ажабайдал, хүндэ хушэр байдал тухайгаа хөөрэжэ үгөө.

Америкын айлшад оронойнгоо фермернүүдэй ажалай дүй дүршэлтэйнь танилсуулхадаа, нэн түрүүн тон шухала зүйлнүүд дээрэ тогтобо. Газар сабшалан тухай хэлэхдээ, абаһаар ямар газар үрэжэл, ургаса һайтайб гэжэ тодорхойлоод, орхихо хэрэгтэйб гэжэ мэдүүлээ. Оньһон техникэ, хэрэгсэлнүүдые худалдажа абахадаа, тон шухала хэрэгтэйгээл шэлэхэ шухала. Тиигээд тэдэнээ түхэреэн жэлэй туршада эгээл ашагтайгаар хүдэлгэхэ гээд онсолһон байха юм. Энэ ушарта манай фермернүүдэй ажал гансата һанагдаадхиба. Дулаанай сагта яһала үрэтэйгөөр хэрэглэгдэһэн техникэ, тракторнууд хүйтэнэй сагта хорёо соо хаагдашадаг гүб даа.

Малаа хооллуулха туша мүн туһатай заабаринуud хэлэгдэнэн байна.

Үбһэ тэжээл хадаа эгээл шухала зүйл болоно гэжэ тодорхойлбо. Һайнаар хооллуулһанһаа хамаг юумэн дулдыдаха зэргэтэй болоно бшуу. Садатараа эдеэлһэн үнеэн ехэ һу үгэжэ байха жэшээтэй ха юм.

Гадна ветеринарна-һэргылэмжын хүдэлмэридэ онсоанхарал хандуулагдадаг байна. Фермер бүхэн өөрын ветеринартай юм. Жэлэй дурбэн сагта эмшэнэй таһалгаяагүй хануулһан доро ябаһан мал балай үбдэжэ, үбшэлжэ, гарза хоролтодо ородоггүй ха юм.

Тиихэдэ манай фермернүүдэй ветеринарта хандаха ушар тон хомор байдаг болоно. Манай заншал гуримнай тиимэ ха юм.

Дээрэ дурдагдаһан бүхы арга дүршэлэй гол дүн гэбэл, нимэ аргануудые баримталһан фермер жэл бүри өөһэдтөө айхабтар ехэ олзо оршо оруулжа шадана бшуу.

Фермер бүхэн хэрэгээ ябуулхадаа, нэн түрүүн нэгэ шэнэлэл баримталха ёһотой гэжэ Америкын айлшад манай фермернүүдтэ ойлгуулжа үгэбэ. Тиихэдээ манай эндэ фермер бүхэн үхэр, гахай, тахяаһаа эхилээд, элдэб түрэлэй мал үсхэбэрилхэ гэжэ оролдолог байна гээшэ. Эгээл олзо оршотойень өөһэдтөө үлөөгөод, тэдэнээ саашадань хүгжөөхэ хэрэгтэй болоно.

Америкын фермернүүдэй хүдэлмэриеэ ябуулдаг онол арга тухай хөөрэхэдөө, эрэшүүлынь ургаса тарялгаа үргуулдаг, харин эхэнэрнүүдынь малай хойноһоо харууһалдаг юм гэжэ айлшад ойлгуулжа үгэбэ.

Үнеэн бүриһөө үдэртэ дунда зэргээр 50 литр хүрэтэр һүн һаагдалаг юм гэжэ дуулахадаа, гайхахаар байгаа. Эдэнэр һаанан бухы һуеэ тушаадаггүй, зарим һуеэ тоһон, сыр болон бусад эдеэн болгоод, худалдаанда гаргадагбди гэжэ хэлээ. Мотьягай 7-дохи хубяар «ажалай журам хэтэрмээр хазагайруулаа» гэгдэжэ заводһоо үлдэгдөө.

Заводойнгоо коллективнэ хэлсээндэ энэ статья оруулха асуудал удаахан шиидхэгдээ гэжэ сэхэ хэлэхэ хэрэгтэй. Заводой директорэй орлогшо Н. И. Васильевтай нилээд арсалдаабди. Железнодорожно районой прокурорһоошье асуугдаа. Предприятнингаа совет болон профсоюзай президиумэй заседанинуудташье зубшэгдөө.

Юуб гэхэдэ, «Ажал тухай» Кодекс соо нигжэ хэһээхэ гэһэн бадаг байгаа гэжэ Америкын айлшад Улын-Хүл гэжэ газарта оршодог Хорин аймагай фермер Ильяс Хатуевай байра байдалтайнь танилсажа, бусаа һэн.

Д. ДАМБАЕВ,
манай корр.

Зөөри эзэтэй, мүнгэн тоотой

«НАМҺАА САГУУР, НАРАНҺАА НААГУУР» ГЭДЭГТЭЛ...

«Россия» гэһэн таряашадай ажахын эблэлэй хүтэлбэрилэгшэд болон мэргэжэлтэдэй һанамжаар, Дээдэ-Жэрэмдэ оршодог гахай үсхэбэрилгын фермые, аргатайл һаа, үгы хэнгүй, хэбээрнь архибол, һайн байгаа. Тэд мүнөө үедэ бүхэли фермэ баряха гэшэ баһал гайтайл ааб даа.

Урдандаа тэрэ фермэ ажахыдаа горитойхон олзо оршо оруулдаг байгаа. Байра байдаларшье бараг, досоогоо опьһожоруулагдамал сэбэрлэлтэй, Сагай һайнда гахайда эдюулхэ хоолшье элбэг агша бэлэй. Элдэб микромакро гэһэн холимол тэжээл үгтэхэ, поршоонхонуудтань витаминтай гурил бэлдэгдэхэ.

Тус фермынхид поршоонхонуудаа «Южный» гэһэн гахай шахан таргалуулгын комплексдо үгэдэг байгаа. Үшөө тиихэдэ дээдэ-жэрэмэйхидтээ нилээд сэнгынь доошонь унагаажа, худалдадагшье һэн.

«Үнгэрһэн хабар 252 поршоонхо худалдаа һэмди. Һүүлэй үедэ худалдан абагшадай тоо үдэр бүри олошорһоор. Хүнүүд манда эртээнһээ захил хэдэг. Тэд урданаймнай һайн саг үнгэрөө. Хамаг юумэнэй сэн дээшэлээ, гахайн хоол үнэтэй болоо даа. Урдандаа мянга гаран гахай баридаг һаа, мүнөө нэгэ хэды зуугаадые тэжээхэ арга боломжотойбди» гэжэ ОКХ-гай бухгалтери соо ороходомни хөөрэлдэнэд һэн.

Фермые даагша Иван Ермолаевич Русин эндэ жэл тухай хүдэлмэрилнэ. Тэрэ нигэжэ хэлэбэ: «Гахайнуудаа эгээл шанаргүй муу, тэжээлээр эдеэлүүлнэбди. Тэрэмнайшье үни хүрэхэгүй юм даа. Витаминтай гурил дутана. Байра соонь үнэр танар, аршаха, сэбэрлэхэ гэһэн гурим үнинэй мартагдаа. Гахайн доро дэбдихэ модон хабтагайнуud гэжэ үгы шахуу, үмхиржэ дуулаа. Юрэдөө, үнинэй заһабарилга хэгдэхэ аад, хэгдэнэгүйл даа».

Гахайнуудынь муу тэжээл эдиһэнһээ болоо, олоор үбдэнэ, харин поршоонхонуud гэдэһэнэй үбшэндэ нэрбэгдэжэ, олоороо үхэнэ. Заримдаа түрэһэн гахайнуудынь поршоонхонуудаа эдижэргинэ. Удаан саг соо хоолһоор хаалтатай байһанһаань нимэ ушар болоно гүб даа. Хайшаашье һаа, амитад ха юм.

— Гахай тэжээхэдэ холимол тэжээл хэрэгтэй. Тэрээн соо ашагта малтамалһаа үндэһэтэй холисонууд ороно. Шанаргүй хоолһоо гахай өөдэлхэгүй. Урда жэлнүүдтэ халаахай суглуулжа, бэлдэгшэ һэмди. Мүнөө үноехи бэлэн һургуулинн үхибүүдшье гэжэ үгы. Энэ зун халаахай ехээр суглуулжа хатааха һанаатай аад, хүсэндөө хүрэбэгүйбди даа Юрэдөө, сагай муудахада, хүнэй һанаа сэдьхэлшье һуладаха юм байна. Намһаа саагуур, нарапһаа наагуур гэдэгтэл, мүнөө хэндэшье, юуншье хөрэггүй болоо юм гү?—гэжэ фермые даагша гайхана һэн.

Гэбэшье дээдэ-жэрэмэйхидэй һанамжаар, гахайн фермэ энэ нютагаархидта, ажахыда хэрэгтэйл байна.

С. ТЮЛЮКИН.

ХАРААШАГҮЙ БОЛООД, ГАРАХАЯА БОЛИЁЛ!

Үшөр нимэһээ байгша оной февралиин 9-дэ үнгэргэгдэһэн профсоюзна конференци дээрэ 1993 оной коллективнэ хэлсээнүүдэй дүүргэлтэ хаража байхадаа, дизельнэ цехэй коллективэй дурадхал дэмжэжэ, «1994 онһоо заводой дэбисхэр дээрэ архи ууһан хүниие, Россин Федерациин «Ажал тухай» Кодексын 33-дахи статьягай 3-дахи хубида үндэһэлжэ, ажалһаань гаргаха» гэһэн нэмэлтэ оруулаабди.

Хүндэтэй шалтагаангүйгөөр ажалайнгаа гүрим журам ходо эбдэн, бүтээхэ ёһотой юумэеэ дүүргэдэггүй хүнүүдые ажалһаань сүлөөлхэ гэжэ тэрэ хуулиин тус статья дотор хэлэгдэнхэй. Энэ статьягай үндэһөөр урда тээнь журам эбдэжэ, харюусалгада хабаадуулагдаһан хүнэй дахижа барригдаа һаань, ажалһаа гаргаха ёһотой юм.

Үнгэрһэн табан һарын туршада архидаһанайнгаа түлөө 44 хүн тус стаһаг үй, тиихэдэ хуулинда өөһэдын нэмэлтэ хэхэ эрхэ предприятида үшөө үгтөөгүй.

Архидалгатай тэмсэлгэ гансал профсоюзай хэрэг бэшэ, харин тэдэниие хэр уг һаа зон бүгэдөөрөө шоолодог, шобто харадаг байһан гээшэ. Тиимэһээ энэ урда саг һаа хамтын хэрэг байһан болоно.

Эндэ эгээл түрүүн цехүүдэй захиргаан, профсоюзай эмхи, архидалгатай тэмсэхэ комисси нэгэн доро хүсэеэ хамтадхан тэмсэхэ ёһотой.

Һарынь урмашуулгын мүнгэ хаһалгаар, хооһон донгодолгоор архишадые һургахаяа байнагүйш.

Архишадтай тэмсэхэ комиссиин рейднүүд саг үргэлжэ ябажа, заседанинуud дээрээ хэһээжэ, стационарта аргалуулжа байбал, һайн бэлэй. Архидахадань хараашагүй болоод, хажуугаарнь гарахаяа болиёл.

В. ПОНОМАРЕВ,
ЛВРЗ-гэй профсоюзай комитедэй түрүүлэгшэ.

ТВЕРЬ. Эсэгэ ороноо хамгаалгын дайнай үедэ баатаршалга гаргаһанайнь түлөө эндэхи аэроклубай 22 хүмүүжүүлэгшэдэ Советскэ Союзай Герой гэһэн хүндэтэ нэрэ зэргэ олгогдоһон түүхэтэй. Мүн тус клубай гэшүүд нинделгээр дэлхэйн түрүү һуурн эзэлхын түлөө мүрысөөнүүдтэ эдэбхитэйгээр хабаадахадаа, үндэр амжалтануудые туйлажа, Эхэ оронойнгоо алдар нэрые нилээд суурхуулаа гэжэ эндэ онсолон тэмдэглэлтэй.

Мүнөөнэй ядуу байдалда клубай ажал хэрэгүүд замханги болонхой.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: отставкада гараһан подполковник Геннадий Руденко энэ клубта наһапайнгаа мэргэжэл олоһон юм. Дэлхэйн хоёрдохи дайнда эрэлхэг зориг гараһан Геннадий Руденко фашистнуудай 16 самолет унагааһан, «Адольф Гитлер» гэжэ линкорые шэнгээһэн габьяатай юм.

ИТАР—ТАСС-ай фотохроника.

НАЯ НЭГЭН жэлэй саада тээ Хөөрхэ нютагай Боро-Хүл гэжэ газарта, юрын малшан айлай бүлэдэ басаган үри түрөө һэн ха. Эсэгэнь — Дэлэгэй Гарма, эхэнь— Сэдэбэй Ханда гэгшэд ехэ баярлажа, тэрээхэн басагандаа Цырмаа гэжэ нэрэ үгэбэ. Хүршэнэрөө урижа, тоонто тайлга хэһэн гэхэ.

Тиигээд лэ тэрээхэн басаган үдэр бүри өөдэргэ, һара бүри һархайдаг болоһоор муу борьбоо гээжэ, эсхэхэ урлахадаа, эхын туһалагша, адууһа малдаа абын туһалагша болоһоор дүүрэн бэеэ бэелжэ, дүршэлтэй бэрхэ малшан угаа залгаһан бэлэй.

Саашадань Цырма хүгшөогэй үгэ дамжуулан, аха үетэнэй хүнгэн бэшэ хуби заяа дурдан бэшэхэм.

ШЭБЭР голой эхин багта гансашье Дэлэгэй Гарматан һууһан бэшэ, Худайн Гүнзэнтэн, Доржын Шагдартан, баһа Фёдорой Мухар-Сагаантан болоод бусад айлнуud һуугаа. Хэжэнгын Дээдэ һомондо 1930 оной хабар коммуна байгуулагдажа, манайхин тэрээндэ орохо гэжэ Эдэрмэг зөөгөөбди,— гэжэ Цырма хүгшөө хөөрөөнэйнгөө эхи табиба. — Тиин би эжытэеэ Аса-Шэбэртэ үнеэндэ ороо һэм. Тэндэ үнеэшэд боложо, Эрдэнинин Должодмаа, Тудэбэй Ханда болон бусад бии һэн. Тэрэ үеэр Хөөрхэһөө Эдэрмэг зөөжэ ошоһон айлнуud олон бэлэй. Би коммунада ороһон жэлдээ арбан долоотой лбааб. Хэд айлнуud манай Хөөрхэһөө тиишээ зөөжэ ошоо һэм— һайн мэдэхэгүйб.

Намарынь баруун урагшаманай буу-шуу һүрэжэ, дээрэ дээрэһээ суурлатан зэдэлхэнь эли соностобо. Дулаан үдэр байгаа. Үдэшэлэн тээшэ нэгэ аягүй мэдээсэл дуулдаба. Коммунын зургаан хүниие зүүн нашоолхын бандидуud буудаа, тэдээн соо манай баабаймнай бии ха гэжэ ойлгоходоо, эжы бидэ хоёрой зосоохие хара үүлээр таглаһан мэтэ, хүндэ байдалда дарагдашабабди.

Бидэ тэдэ үдэрнүүдтэ газаа гү, талада, харгыда ябахаяа айжа, бургааһан соогуур хородог, һүни болоходо, ойро һуудаг Эрдэнинин һасаранайда сугларжа хонодог һэмди. Тиигэжэ шандагад шэнги шэбээлжэ, хорожо байтарнай ноёд ерэжэ, үхэр малыемнай ондоо хүндэ тушаажа, манине коммуна руу абаашаа һэн.

Манай эсэгэ тэрэ муухай хара үдэр коммуныи морилдой байха хашаагай барилгын остолбын нүхэ малтажа һуугаа юм һэн гэхэ. Гэнтэл хажуудань хазаар моритой хэды хүн бии боложо, тэдээн сооһоо нэгэнинь лэ буугаа шүүрэжэ, үгэшье хэлэнгүйгөөр лэ буудажархёо гэжэ хожомынь ойлгоһонби. Ехэшье гомдолтой байгаа һэн даа..

Тэрэл онойнгоо үбэлынь үбһэнэй улаада намайе ябуулаа. Хөөрхэн баруун заха Маарагтаһаа мори шаргада үбһэ ашажа хоноод лэ, саашаа Петровско завод тээшэ харгыда гарахалди даа. Саашаа Мэхээртын дабаанай боорн хүрэжэ ябахадамнай, һаял үүр толоржо захалагша һэн. Харгы ехэ муу, шаргатай үбһэмнай ташаха, унаха, урбалдажа—зобохобди даа.

Дабаанай саана «Хүндэлэн горхон» дээрэ хонолго табигша һэмди. Гол бариха хоолнай булаһан гү, али хайраһан хилээмэн. Тоно, зөөхэйшье манда байха бэшэ. Коммуныи амбаарһаа баһа нэгэ багахан мяха хубааха. Тэрэ мяхаараа аяар Петровско хүрэжэ, квартирадаал шулэ гаргажа уухалди даа. Үглөөнинь эртүүр лэ баһал өөргөө гарахабди.

Хабарай ехэ урина аминай унатар үбһэнэй улаа үргэлжэлөө. Удабашьегүй Хорин аймагай Хори тосхонһоо хүрэнгын орооһо шэрэхэ улаада баһал ябалсаха болобоб. Ой соогуурхи харгы үйтан, тиигээд лэ ута аралтай тэргымнай хойто мөөрэйнь гол али оло модондо шаттагалдашхал даа.

Арайхан гэжэл нохой амитай, нойтон голтой хүрэжэ ерэгшэ бэлэйбди. Ханзатай орооһоймай хүндэл ашаан байһан юм. Үгсэлүүр дабаанда, шулуутай гү, ялхитай газарта ябагалжа, гуталаймнай ула тэнсэхэгүй, соо бууша-ха. Гэртээ ерэһэн сагтаал гуталаа уллажа хонохош.

1936—1937 онуудта модоной отололгодо ябалсааб. Һэбхеэнһээ баруун хойшоо һагад. Сагаан-Хушуунай баруун урда соорхойдо Хонхорой бараагта байгаабди. Хүнүүд хоёр-хоёроороо отолдог һэн.

Би гэшүүһэшье сабшааб, шэлбүүһэшье галдааб. Нигэжэ ябахадаа, эсэбэ, сусабаб, үлдэбэ, хүлдэбэб гэһэн мэдэрэл минии зосоо байгаагүй, ажал хэхэ жама ёһо гэжэл урагшаа тэгүүлжэ ябагша һэм.

СААШАНХИ хуби залайм харгы мал ажал тээшэ эрьелдээ һэн. Нарин-Шэбэр гэжэ газарта зуун гушан толгой түрэхэ хони абаа һэмби. Хонидойм эхирлэһэн гээшэ, миил, сагаан хайлгана хурьгад бии болоо. Тэндэ Сэрэнэй Бальжима хонишон, Черинэй Сэсэг ямаашан байгаа. Чимит Намсараев хониямаашадай бригадир тушаалтай, ехэ шангархуу ноён һэн

Тиихэ сагта үлүү үгэ, хоб хошо барагдаха бэшэ. Занхадай түрүүлэгшэ (Цыбикжаб Цыцыктуев) ерэжэ ганирха... Шанаа энгэрһээ мори шаргаар үбһэеэ шэрэгшэ һэмди. Үүрэй Солбоной гараха яагаашье удыдэ гэртэһээ гаражa, мори шаргаяа холбогшо һэмди.

Үбэлэй үдэшэ ута даа. Жана-баабай ахатамнай (Доржын Жамбал) бурханай ном, тарни уншаха, һонин хөөрөө хэжэ, бидэнээ баһа һамааруулха. Тэрэ сагта газетэ уншаха, радио шагнаха, телевизор хараха бэшэ байгаа. Угайдхадаа, дэн носоодог айлнуud үсөөн байгаал даа. Харшинтай байлгамнай хэлсээтэй һэн бээ.

Тэрэ үеэр би Шагдарай Жамьянда хадамда гараһанби. Тиигэжэ хүндэ хүшэр ажалаа хаа-яа хамһалсуулдаг болоолби даа. Жамьян өөрөө артелиин ажалда үдэр, һүнигүй туулгаха, сүлөө сагаар баһал ядуу һааб даа.

1947 ондо һөөргөө Хөөрхэ нютагаа зөөжэ ерэбэбди. Нютагаа ерээд лэ хэхэ ажал үнөөхил хони, малһаа бэшэ юун байхаб? Хүсөөтэлэ Сагаан-Нуурай баруун урдахана хониндо ороолби даа. Жамьян модо-шулуунда, талха-тарянда отол ябаха. Энэ газартаа мунншье хэды жэлдэ һуугаабди.

Табяад он багаар гээшэ һэн ха, хурьгад гарсалаа. Нэгэтэ хабараршаг манайда хониной ноён Баян-Дэлгэр Баяртуевтай суг хамта милициин хубсаһатай ород хүн орожо ерэлсэбэ. Манай эжы наһатайшаг боложо ябаһан хүгшөө, тартаа нэгэ хурьганай арһа элдээ гээшэб гэжэ барижа һуугаа.

Мүнөө ороошо милиционер—энэ юун арһаяа баряабши—гэжэ асуулта хэжэ забдабал даа. Тиихэдэ миниии зосоо муу юумын дүлгэ үгы, ойлгоошьегүй байтарнай, тэрэ милиции гэртэ, газаа гүйжэ ябаад лэ, хурьганай арһануудые суглуулжа мэдэбэ. Тэрэ дары саарһа, гуурһа-гаргажа, тэндээ юушьеб даа бэшэжэл оробо даа.

Эжы бидэ хоёрто хэнэй үгэһэн ород хэлэн байхаб? Б. Баяртуев лэ тулмаашалаа. Тэрэнэй хойно удангүй сүүд сүмэлеэ болоод, намайе найман жэлээр сүлэхэ гэһэн шиидхэбэри абтаа һэн. Хүн боложо, хүлөө шоройдоһон сагһаа наашада нимэ олон ноёдой урда асуулта-мушхэбэри соносоогүй намда ехэ аймшагтай, һүрөөтэй байгаа агша бэлэй.

Тиихэдэ намда халуугаар хандаха, халхалха нэдэб гараһан хүн үгы һэн. Мүнөөхи гойногор ута милиис намда дүтэлжэ, бага толгойгоо хазагад гүүлэжэ, арын үүдээр ардайтар туугаад лэ ябашоо һэн.

...Олон хурьганай гарсалһанда бишье сэхэ эзэмэтэй бэшэ һэм. Ямаршьегүй үбһэ эдижэ байһан һайн хурьгад гэнтэ һүрөөд, дэбхэрээд унахадаа, үхэшэхэл даа. Малай аргашанай хэмжээ абажа, аргалжа гү, али эм намда үгэжэ байһан ушарые мүнөө һанагшагүйб. Магад мартажашье болооб. Үдэр, һүнигүй хүдэлжэ, һайхан үбһэ, уһаар хангажал байһан мүртэшни урдаа ортохогүй, үхэжэл һалагша һэн.

Тиихэ сагта байдал ехэ тулюур, колхоз жэлэй тоосоогоор ороһо, нэгэ юумэ хубааха. Мүнгэнэй хубааряар юумэндэ хүртэлсэһэнөө һанагшагүйб. Ажалта үдэртэ үгтэһэн ороһоёо гар тээрмэдээ низалжа, ехэнхидээл забарууха шанажа эдигшэ бэлэйбди. Тэрээндээ холихо тоно, зөөхэйшье байха бэшэ. Ганса үнеэтэй, гурба, дүрбэн толгой хонитой (Үмсын мэдэлэй) һуугаалди даа,

Баһа арга хургаяа оложо, найм харгы мал ажал тээшэ эрьелдээ һэн. Нарин-Шэбэр гэжэ газарта зуун гушан толгой түрэхэ хони абаа һэмби. Хонидойм эхирлэһэн гээшэ, миил, сагаан хайлгана хурьгад бии болоо. Тэндэ Сэрэнэй Бальжима хонишон, Черинэй Сэсэг ямаашан байгаа. Чимит Намсараев хониямаашадай бригадир тушаалтай, ехэ шангархуу ноён һэн

Тиихэ сагта үлүү үгэ, хоб хошо барагдаха бэшэ. Занхадай түрүүлэгшэ (Цыбикжаб Цыцыктуев) ерэжэ ганирха... Шанаа энгэрһээ мори шаргаар үбһэеэ шэрэгшэ һэмди. Үүрэй Солбоной гараха яагаашье удыдэ гэртэһээ гаражa, мори шаргаяа холбогшо һэмди.

Үбэлэй үдэшэ ута даа. Жана-баабай ахатамнай (Доржын Жамбал) бурханай ном, тарни уншаха, һонин хөөрөө хэжэ, бидэнээ баһа һамааруулха. Тэрэ сагта газетэ уншаха, радио шагнаха, мүнгэнэй талаар, мангажинһаа хүбэнтэй хүүртиг (телогрейка) худалдажа абахаш. Мүнгэн ехэл хомор саг һэн даа. Иимэл байдал дээрэ бүхы залуу наһаяа бараа-һэмби. Нэгэ үдэр амарха саг гээшые мэдээгүйб. Аршаан, хүрөөртэ гээшэ тухай хэлсэхэшьегүй, гансал урдаа хаража ябаһан малай хойноһоо бүхы наһаяа дууһаад лэ дүүрээ агша даа.

— ТАНИИЕ сүүдлээд, хайшатнай ябуулаа һэм?

— Юрэдоол, суг ябаһан зомни, зүүн зүг тээшэ ябанабди, холод ошоо ябанабди гэлсэхэ. Юумэнэй гарнагуншаха бэшэ намда юун байхаб даа, һуугаал гүби. Нимэ холо газар шэдүүлшоод, хожом яажа, ямар аргаар гэртээ хүрэжэ ошохо гээшэбиб —гэһэн бодол зосоомни байха.

Нэгэ үүрээр Хабаровск город дээрэ бууулгаа. Тэндэ һара тухай байлгаа. Һүүлээ Биробиджан хото асараа. Хүниие таниха, ород хэлэ мэдэхэ бэшэ хадаа аниргүй ябахаш даа.

— Ямар ажал хүүлэдэг һэм бэ?

— Часаар хүдэлгэгшэ һэн. Үүдэнэй замаг, хүрүүг гэхэ мэтэ жэжэ, хүнгэн шанарай ажал хүүлэдэг һэн, Тэдыгэдые хэхэш гэжэ зонхилхошьегүй, дулаа, гэр соо һуурнин ажалтай байгаабди. Нара тухай Хабаровскда байха үедөө Амар мүрэн дээрэ байһан пароходой газаа, зосоохие хамагша, арилгагша һэмди. Тэндэ түрүүн байхаламнай үмдэжэ ошоһон хубсаһыемнай тайлуулжа абаад юм һэн гү, хаяа гү, ондоо шэнэ хубсаһа үгөө. Дотор самса, плати, тэжүүрхэнэй эхилээд, хамаг хубсаһаар хангаа.

Гэртээ, колхоздоо хүдэлжэ байгааш һаа, һайн хубсаһа үмдэжэ, үшөө һайн хоол эдидэг, хүнгэн ажал хэдэг болоожо, бэсм амаржа, һайжаршабаб. Гасалантай юумэнинь гэхэдэ, нютагаа һанахаб. Уйдахаб. Суг ябаһан ород нүхэдни намайе өхээр хайрлаха. Ород хэлэгүй, гансаардана гэжэ ехэ анхаралтайгаар хандагша һэн. Манаар сугтаа буряадуud олон һэн. Машарова Шура бэлэй гү. Мария һэн гү, ород хэлэндэ бэрхэ залуу эхэнэр байгаа. Захааминай аймагһаа баһа нэгэ минии эжэл малшан эхэнэр, үшөө нэгэ залуу эхэнэр бии һэн. Наһатай эхэнэрэйнь нэрэ, обог мартааб, залуунь—Очирова Дуся һэн. Энэ басаган мунгэнэй дуталта хээб гэгшэ һэн. Тиихэдэ Агын Хүнхэр нютагай Ошорой Долгор гэжэ баһал залуу басагантай ойро танилсаа бэлэйб. Тэрэм хорин найматайб гэгшэ һэн. Абари зангаар зөөлэн, зулгы, һайхан эхэнэр бэлэй. Нютагтаа агентын (арһа, нооһо абадаг) ажалтай аад, мүнгэнэй дутаалта хээб, тэрэнэйм түлөө сүүдлэжэ, намда долоон жэл тохоһон юм гэжэ хөөрөө һэн. Тэрэ ондоо лагерьһаа манда ерээ һэн. Түрүүшынь байһан лагерьта наншалдаан, алалсаан болодог, ехэ аймшагтай газар һэн ха. Һүни бүри наар доро орожо хонодог һэм гэжэ хэлэгшэ һэн.

Эндэ элдэб газарһаа, янза бүрин ажалда хүдэлжэ ябаһан, наһанай талаар ехэ һэлгээтэй хүнүүд байгаабди. Удэр, һаранууд, үнгэржэ, удангүй тухэреэн жэл болошоһон байбаб. «Тамын амитан тамадаа жаргалтай» — гэжэ суг ябаһан нүхэдтоо, байрадаа дадажа, сэдьхэлдэм таатай байдал мэдэрэгдэжэ тубхинөөд ябаалби даа. Тигээд зосоомни «ягаашье һайн үргэмжэтэй газарта асарагдаа гээшэбиб? гэһэн бодол түрэдөг һэн. Тэрэ сагай колхозой байдал (минии өөрымни хубида тудаһан) эндэхи түрмын байдалһаа хүндэ бэлэй.

Колхоздо хүдэлһэн бэшэ, ондоо газарһаа туушаалгашад ехэл уйдаха. Сэдьхэлээ зобоодог һэн. Һайндэр болоходо, тэдэш дундаа хөөрэлдэхэдөө, —иимэ тиимэ эдеэ хэжэ эдигшэ һэмди, ехэ гөөр хүхигшэ, зугаалагша һэмди—гэжэ шаналха, уйладдаха даа. Намда шаналха юумэн байха бэеынгээ а олзодо бо

Хоёр ж хаһагдаһан тарни, нам бяал даа. май вокза Үдэ хүрэт үгөө һэн, тэй ябажа, хэдээ, тэнд

Хойноо гаар ябага хэеэ хүрэж нинь хар даа. Бадь Шэлын ар жэ, нэгэл даа. Тэрэм һайн айла гурба хон таһаа мя ри тэргэт гашын Ба жа, Хэжэ агша һэм.

ГЭРТЭЭ хүнгэн за ни тамира гаа. Гэрт умсын ха Баһа хоо рэгтэй. Уй булам бүр шье адуу

ХҮНДЭ ХУБ ҺАЙХАН ЗАЯ

«Манай үеын хүн» гэһэн конкурсдо ерэһэн очерк

Биробиджан хото асараа. Хүниие таниха, ород хэлэ мэдэхэ бэшэ хадаа аниргүй ябахаш даа.

— Ямар ажал хүүлэдэг һэм бэ?

— Часаар хүдэлгэгшэ һэн. Үүдэнэй замаг, хүрүүг гэхэ мэтэ жэжэ, хүнгэн шанарай ажал хүүлэдэг һэн, Тэдыгэдые хэхэш гэжэ зонхилхошьегүй, дулаа, гэр соо һуурнин ажалтай байгаабди. Нара тухай Хабаровскда байха үедөө Амар мүрэн дээрэ байһан пароходой газаа, зосоохие хамагша, арилгагша һэмди. Тэндэ түрүүн байхаламнай үмдэжэ ошоһон хубсаһыемнай тайлуулжа абаад юм һэн гү, хаяа гү, ондоо шэнэ хубсаһа үгөө. Дотор самса, плати, тэжүүрхэнэй эхилээд, хамаг хубсаһаар хангаа.

Гэртээ, колхоздоо хүдэлжэ байгааш һаа, һайн хубсаһа үмдэжэ, үшөө һайн хоол эдидэг, хүнгэн ажал хэдэг болоожо, бэсм амаржа, һайжаршабаб. Гасалантай юумэнинь гэхэдэ, нютагаа һанахаб. Уйдахаб. Суг ябаһан ород нүхэдни намайе өхээр хайрлаха. Ород хэлэгүй, гансаардана гэжэ ехэ анхаралтайгаар хандагша һэн. Манаар сугтаа буряадуud олон һэн. Машарова Шура бэлэй гү. Мария һэн гү, ород хэлэндэ бэрхэ залуу эхэнэр байгаа. Захааминай аймагһаа баһа нэгэ минии эжэл малшан эхэнэр, үшөө нэгэ залуу эхэнэр бии һэн. Наһатай эхэнэрэйнь нэрэ, обог мартааб, залуунь—Очирова Дуся һэн. Энэ басаган мунгэнэй дуталта хээб гэгшэ һэн. Тиихэдэ Агын Хүнхэр нютагай Ошорой Долгор гэжэ баһал залуу басагантай ойро танилсаа бэлэйб. Тэрэм хорин найматайб гэгшэ һэн. Абари зангаар зөөлэн, зулгы, һайхан эхэнэр бэлэй. Нютагтаа агентын (арһа, нооһо абадаг) ажалтай аад, мүнгэнэй дутаалта хээб, тэрэнэйм түлөө сүүдлэжэ, намда долоон жэл тохоһон юм гэжэ хөөрөө һэн. Тэрэ ондоо лагерьһаа манда ерээ һэн. Түрүүшынь байһан лагерьта наншалдаан, алалсаан болодог, ехэ аймшагтай газар һэн ха. Һүни бүри наар доро орожо хонодог һэм гэжэ хэлэгшэ һэн.

Эндэ элдэб газарһаа, янза бүрин ажалда хүдэлжэ ябаһан, наһанай талаар ехэ һэлгээтэй хүнүүд байгаабди. Удэр, һаранууд, үнгэржэ, удангүй тухэреэн жэл болошоһон байбаб. «Тамын амитан тамадаа жаргалтай» — гэжэ суг ябаһан нүхэдтоо, байрадаа дадажа, сэдьхэлдэм таатай байдал мэдэрэгдэжэ тубхинөөд ябаалби даа. Тигээд зосоомни «ягаашье һайн үргэмжэтэй газарта асарагдаа гээшэбиб? гэһэн бодол түрэдөг һэн. Тэрэ сагай колхозой байдал (минии өөрымни хубида тудаһан) эндэхи түрмын байдалһаа хүндэ бэлэй.

Колхоздо хүдэлһэн бэшэ, ондоо газарһаа туушаалгашад ехэл уйдаха. Сэдьхэлээ зобоодог һэн. Һайндэр болоходо, тэдэш дундаа хөөрэлдэхэдөө, —иимэ тиимэ эдеэ хэжэ эдигшэ һэмди, ехэ гөөр хүхигшэ, зугаалагша һэмди—гэжэ шаналха, уйладдаха даа. Намда шаналха юумэн байха бэеынгээ а олзодо бо

Хоёр ж хаһагдаһан тарни, нам бяал даа. май вокза Үдэ хүрэт үгөө һэн, тэй ябажа, хэдээ, тэнд

Хойноо гаар ябага хэеэ хүрэж нинь хар даа. Бадь Шэлын ар жэ, нэгэл даа. Тэрэм һайн айла гурба хон таһаа мя ри тэргэт гашын Ба жа, Хэжэ агша һэм.

ГЭРТЭЭ хүнгэн за ни тамира гаа. Гэрт умсын ха Баһа хоо рэгтэй. Уй булам бүр шье адуу

СУБАРГА БОДХООГДОБО

Баруун-Хасууртынхид нютаг нугынгаа улад зоной элүүр энхэ, амгалан тайбан ажаһуухын, адууһа малайнгаа атар тарган, үдэжэ байхын тула һүзэглэн мүргэжэ, тахижа байха зорилготойгоор субарга бариба. Энэ субарга нютагай һүзэгтэйшүүлэй хамтын хусөөр бодхоогдоо.

Шэнэ субаргые арамнайлгада Еши-Лодой римбүушые залажа асараа һэн. Мүн

Эрдэм һуралсалай шэнэ шатадэ

ЭРБЭГЭРХЭН ДАЛИТАЙ ЭРБЭЭХЭЙДЭЛ

(Хүүгэдэй зохёохы ажал тухай бодомжонууд)

...нуудаар, хүүгэ-...даар ябажа, үхи-...эдынгөө гараар, ...ра бүтэн зохёо-...үүдые харахадаа, ...о багаһаа» гэжэ ...элсэдэгүй юм ...ойлгохош. ...ирэ һиналжэ гү.

...али нэхэһэн, оёһон, зураһан, дархалһан бүтээлнүүдые хаража, гартаа барижа байхада, нюдэн амаржа, зүрхэ сэдьхэл гоё һайхан мэдэрэлээр дүүрэжэ, нимэ бэлигтэй шадамар үхибүүдтэй юм байнабди гэжэ бахархаад абахаш.

«Бэлиг шадабари гээшэ эрбэгэр далитай эрбээхэйдэл юм» гэжэ япон арад хэлсэдэг юм. Тиимэшье байжа болоо. Энэ үдэн шэнги торголиг далитай эрбээхэй хэнэй эөм мүр дээрэ һэмээхэнээр буужа, сэдьхэл зүрхэнэйнь хубшэргэйе дайрахань бэ—мэдэгдэнэгүй.

Санагын, Үлэгшэнэй, Мэлын дунда һургуулинуудай дэргэдэхи кружогуудта ябадаг үхибүүдэй модон дээрэ һиналһан, дархалһан, зураһан урлал бүтээлнүүдые харахадаа, эгээл нигэжэ һанахаш.

...БОЛОХО ...ГАЬАА...

...ршөөһэн табисуур ...шадабарин бай-..., тэрэниень да-..., дүмэлсэн гам-...дань хүгжөөжэ ...эрмэлзэл. хүсэл ...кид бүхэндэ бай-...«Бэлигтэйшүүлдэ ...рэгтэй. Бэлигтэй-...өө аргаяа олодог» ...тин Катаевай хэ-...лиши.

...й дунда һургуу-...жэлнүүдтэ баг-...даг, энэл нютагай ...лама Очировтанай ...амжилма басага-...г уран гоёор ун-...най дүүнүүдые ...і, угайнгаа уль-...хөөрэжэ байхые ...агнажа байхадаа, ...абын ороллолго-...юмэн дулдыда-...ина, урданайнгаа ...аар өөһэдөө һо-...гал гуламтаяа ...ихижа, аба, эжын-...үндэлжэ ябадаг ...үхибүүд эгээл ...м арадайнгаа түү-...ар байна гэжэ ха-...

...шулэгүүдэй ном ...республикымнай ...этесса, Россин ...лподой холбоо-...Галина Жигмы-...ева өөрөө нин-...ажаһуудаг бай-...хөөр басагадайн-...тухай һанаата ...гүүрэй харилсаа-...ерээдүй сагта ...ааань үнэтэй гэн-...түлжэ, басага-...Удын нэгэдэхи ...ргуулида бүрваад ...ө, ёһо заншал-...зэгыгөөр шудал-...нютагтаа дуратай ...охыень ябуулдаг ...лдэр һанаваб.

...бүхэнэй үхибүүд ...эдэнэйнгээ оюун ...н сэдьхэл тухай ...ансараан һанаалаа ...ожо байдаг бай-...урданайнгаа ёһо ...эхэ, гал гулам-..., татахе, хүдөө ...хүгжөөн һалба-...гнай урагшатайл

...өөө абажа хара-

Цыреторовнагай хэлэһээр багшанарай энэ ехэ хүсэл оролдолгын дэмы хосордогүй байһые үнгэргэгдэжэ байдаг олон тоото харалгануд, конкурснууд, фестивальнууд харуулна. Жэшээлбэл, мүнөө жэлэй Сагаалганай үедэ үнгэргэгдэнэн «Эдир дангина-94», «Эдир Гэсэр-94» «Сагаан һарын дангина» гэһэн республиканска конкурснуудта манай районой эдир бэлигтэн амжалтатайгаар хабаадажа, нютагаа бусаһан байна.

Үлэгшэнэй дунда һургуулиин «Наадан» гэһэн жэшээтэ ансамбльда ябадаг Валя Раднаева республикын эдир дангинын нэрэ зэргэдэ хүртөө һэн. Шара-Азаргын дунда һургуулиин Т. Г. Намсараевагай кружогто ябадаг Максар Уржанов хоёрдохи һуурида гаража, эдир Гэсэрэй нэрэ зэргэдэ хүртөө. О. Ф. Дымбрыловагай хатарай кружогто ябадаг Утаатын дунда һургуулиин һугарша Оюна Доржиева ехэшүүлэй конкурсдо хабаадажа, хоёрдохи һуури эзэлээ.

Т. Г. Занаевагай хүтэлбэрилдэг «Наадан» гэһэн жэшээтэ ансамблиин Дима Цыренов, Эржена Очирова гэгшэд «Наранай туяа» гэһэн республиканска фестивальда хабаадажа, Дима — фестивалиин лауреадай, Эржена — дипломантын нэрэ зэргэдэ хүртэһэн байха. Мүн энэл фестивальда хабаадаһан Баян-Голой дунда һургуулиин С. В. Курбетьевэй хүтэлбэрилдэг цирковой бүлэгэй үхибүүд эрхим сэгнэлтэдэ хүртөө.

В. Г. Цойн хүтэлбэрилдэг «Кристаллики» гэһэн хүүгэдэй жэшээтэ ансамбльда арадай гэһэн нэрэ зэргэ олгогдоо. Апрелиин һүүл багаар үнгэргэгдэһэн эдир хатаршадай республиканска конкурс. Д. А. Цыреновагай хүтэлбэрилдэг Дүтэлүүрэй дунда һургуулиин коллектив Я. Д. Намсараевай хүтэлбэрилдэг Михайловкын дунда һургуулиин коллективүүд хабаадажа, ехэ амжалта түйлаад, түгэсхэлэй гала-концертдо хабаадаһан байна.

Н. ГАРМАЕВА.

(Түгэсхэлынь хожом гараха).

...нөө абажа хара-...хада, үхибүүндэ бии байгаа мүнгөөрөө үнэтэй хубсаһа, амтатай шоколад абажа үгөөд, һургуули тээшэнь түлхижэрхибэл, түрэлхид өөһэдынгөө үүргэ дүүргэбэбди, «миниг» үхибүүн хэнһээшье дутуу бэшээр хубсаланхай» гэжэ тоолодог шуу. Һайхан хубсаһан, садхааха хоол хэрэгтэйл юм бээ. Бэе махабадынь шамбай. элүүр энхэ үхибүүдые үргэхэ шухалыень булта мэдэжэ байнабди. Харин тэдэмнай ямархан һанал бодолтой, үзэл сурталтай, бэлиг шадабаритай, зан абаритай хүнүүд боложо гараха хаб гэһэн асуудал эгээл шухала ха гэжэ һанагдана.

Энэ талаар абажа харахада, гансал түрэлхидэй хүсэл оролдолгоһоо бүхы юумэн дулдыдаха бэшэл даа. Хүүгэдэй саадууд, һургуулинууд, үхибүүдэй урлан бүтээдэг шадабарине мүлилэг, хүгжөөдэг хүүгэдэй үрэн бэлигэй ордонгууд, байшангууд эндэ өөр өөрын бэелүүлхэ үүргэтэй. Урдандаа, хүгжэлтын зогсошоһон үе сагта пионерүүдэй ордонгуд энэ талаар ехэ хүдэлмэри ябуулжа, үхибүүдэй сүлөө сагаа үнгэргэхэ асуудал гансаараан тооной шиидхэлсэжэ байгаа.

«БАГШЫН ОРОЛЛОЛГОҺОО, ОЮУН БЭЛИГЬЭЭ»

Мүнөө энэ һамуутай сэлюун үе сагта тус байшангууд ямар байдалда оронхой, ямар асуудал шиидхэжэ байдаг хаб. Һургуулинуд үхибүүдтэ эрдэм ухаа зааха гадна ямар хүдэлмэри ябуулжа байдаг юм ааб гэжэ һонирхоод. районой хүүгэдэй уран бэлигэй түбэй хүмүүжүүлгын талаар методист Валентина Цыреторовна Лубсановада хэдэн асуудалтайгаар хандаһамни, тэрэ нигэжэ харюусаба:

Мүнөө манай обществодо олон ондоо хубилалтануудай боложо байхада, нимэ хубилалтануд бүхы эрдэм гэгээрэлэй эмхи зургаануудые алад гараагүй. Манай Закаменскын пионерүүдэй байшан 1991—1992 онуудай һуралсалай жэлнүүдтэ хүүгэдэй уран бэлигэй гээд нэрлэгдэдэг болоһон аад; жэл болоод байхада, хүүгэдэй уран бэлигэй Түб болгон хуби...гагдаһан юм.

Мүнөө манай түб Санагын, Цахирай, Баянголой хүүгэдэй зохёохы ажалай байшангууд манай филиалнууд болоһон байна. Бидэ урдандаа хэжэ байһан ажалаа саашань лэ үргэлжэлүүлээбди. Шэнэ хубилһан юумэн гэхэдэ, завучай штатна единицэ манда үгөө, хүмүүжүүлгын талаар методист болбол, районой эрдэм гэгээрэлэй управленидэ хүмүүжүүлгын талаар методистын урданай дүүргэжэ байһан уялга дүүргэлсэнэ.

Манай Түбэй бии болоһоор шэнэ кружогууд бороогой һүүлээр буултайлдан гараһан «нархнагуудтал» олошороо гэбэл, алдуу болохогүй. 1992 ондо оройдоол 43 кружок хүдэлдэг байһан һаа, мүнөө 150 нимэ кружогууд хүдэлдэг болоод байна. Кружогууд мүнөө һургуули. хүүгэдэй саад бүхэндэ бии, спортивна секциүүд олоор хүдэлжэ эхилээ. Тус кружогые бэлиг ехэтэй багшанар, эдэбхи үүсхэлтэй, хүсэл эрмэлзэлтэй хүнүүд хүтэлбэрилнэ.

Эдэнние нэрлэхэ болоо һаа: В. Ш. Хадаев (Санагын хүүгэдэй зохёохы ажалай байшан), Р. Г. Будажапова, С. Ц. Ринчинов (Санагын дунда һургуули), С. Ц. Очирова, Н. Т. Очиров, Т. Г. Занаева (Үлэгшэнэй дунда һургуули), В. Г. Цой, А. М. Благушина (Закаменскын 1-дэхи дунда һургуули), Е. Ц. Жапова, А. А. Цыденов (Мэлын дунда һургуули), Р. П. Дымпилова, З. Н. Бичиханова, О. Ф. Дымпилова (Утаатын дунда һургуули), Я. Д. Намсараева, С. Д. Уржанов, М. Д. Дондокова (Михайловкын дунда һургуули) болон бусад олон тоото багшанар байха.

Эдэнэрэй өөрынгөө оюун бэлиг, дүй дүршэл, эрдэм ухаа хүүгэдтэ зорюулан, тэдэнэй эрдэм мэргэжэлтэй бүрин түгэс хүнүүд боложо ургаха хэрэгтэ сэгнэшэгүй ехэ үүргэ дүүргэнэ. Имагтал, багшын оролдолгоһоо, оюун бэлигһээ сохэл юумэн дулдыдагаа юм байна гэжэ багшанар хэрэг дээрэнь харуулаа гэжэ хөөрөөнһөөнь ойлгобобди.

Үнэхөөрөөшье, Валентина Цыреторовнагай хэлэһээр багшанарай энэ ехэ хүсэл оролдолгын дэмы хосордогүй байһые үнгэргэгдэжэ байдаг олон тоото харалгануд, конкурснууд, фестивальнууд харуулна. Жэшээлбэл, мүнөө жэлэй Сагаалганай үедэ үнгэргэгдэнэн «Эдир дангина-94», «Эдир Гэсэр-94» «Сагаан һарын дангина» гэһэн республиканска конкурснуудта манай районой эдир бэлигтэн амжалтатайгаар хабаадажа, нютагаа бусаһан байна.

Үлэгшэнэй дунда һургуулиин «Наадан» гэһэн жэшээтэ ансамбльда ябадаг Валя Раднаева республикын эдир дангинын нэрэ зэргэдэ хүртөө һэн. Шара-Азаргын дунда һургуулиин Т. Г. Намсараевагай кружогто ябадаг Максар Уржанов хоёрдохи һуурида гаража, эдир Гэсэрэй нэрэ зэргэдэ хүртөө. О. Ф. Дымбрыловагай хатарай кружогто ябадаг Утаатын дунда һургуулиин һугарша Оюна Доржиева ехэшүүлэй конкурсдо хабаадажа, хоёрдохи һуури эзэлээ.

Т. Г. Занаевагай хүтэлбэрилдэг «Наадан» гэһэн жэшээтэ ансамблиин Дима Цыренов, Эржена Очирова гэгшэд «Наранай туяа» гэһэн республиканска фестивальда хабаадажа, Дима — фестивалиин лауреадай, Эржена — дипломантын нэрэ зэргэдэ хүртэһэн байха. Мүн энэл фестивальда хабаадаһан Баян-Голой дунда һургуулиин С. В. Курбетьевэй хүтэлбэрилдэг цирковой бүлэгэй үхибүүд эрхим сэгнэлтэдэ хүртөө.

В. Г. Цойн хүтэлбэрилдэг «Кристаллики» гэһэн хүүгэдэй жэшээтэ ансамбльда арадай гэһэн нэрэ зэргэ олгогдоо. Апрелиин һүүл багаар үнгэргэгдэһэн эдир хатаршадай республиканска конкурс. Д. А. Цыреновагай хүтэлбэрилдэг Дүтэлүүрэй дунда һургуулиин коллектив Я. Д. Намсараевай хүтэлбэрилдэг Михайловкын дунда һургуулиин коллективүүд хабаадажа, ехэ амжалта түйлаад, түгэсхэлэй гала-концертдо хабаадаһан байна.

Н. ГАРМАЕВА.

(Түгэсхэлынь хожом гараха).

Хүн болохо багаһаа

АМАР САЙН, ХОЙМОРОЙ ЗАЛУУ ХАЛААН

...түрэнние байгуулагша В. И. ...дурадхалаар 1920 ондо Рос-...хуулинуудта түрүүшынхиеэ ...шэлнүүд үнгэргэгдэжэ эхи-... Социализмые түргөөр бай-...хай урлаһан И. В. Сталин ...б түрэн дотор юрэнхы эр-...ө үсөөн гэжэ бариhalf талаад, ...ин программаһаа ажалай хэ-...олюулһан түүхэтэй. Тинхэ-...й К. Коупская ВКП(б-гэй) ...хай бэшэгээр хандажа, ...хэшээлнүүд һургуулиин ...а соо заатагуй байха ёһо-...у үетэнэй урган хүгжэхэ, ...мэргэжэл шудалхада үндэ-...ь, болохо юм гэжэ тодор-...байгаа. Тэд И. В. Сталин ...ада бодолынь бүруушаажа, ...етэндэ түрүүшээр эрдэм шу-...рэгтэй, һүүлдэнь өөһэдөө ...үршэлтэй болоно аабза» гэ-...Тингэжэ аяар 20 жэлэй хү-...эдиршүүл ажалай дүршэл-...гүй, ажал эрдэм хоёрой нег-...ин таһарһан гээшэ.

...В онуудай һуралсалай жэл-...һургуулинуудта ажалай хэ-...хуулита ёһоор үнгэржэ ...байна. Харин Наранай гара-...о —Яполдо аяар 1911 он-...ы һургуулинуудта ажалай ...уд үнгэрдэг, һуралсалай ...ын шухала удхатай хубинь ...логдодог байһан ха юм. Тин-...даадахи хэдэн үеын залуу-...шадамар бэрхээр. ажалай ...йгөөр хүмүүжүүлжэ шадаа, ...нологиин, электроникын, ...рнуудай хүгжэлтэ дэбжэл-...ар дэлхэй дээрэ түрүү һуу-...ваа ха юм.

...ный аймаг соо эгээн түрүүн ...дунда һургуули трактористт-...һургаха тусхай кабинет тү-...эн. Тэрээн соогоо МТЗ-50 ...мөөртэ трактор задалжа та-...о харуулдаг түхеэрэлгэ тод-...рактор болон бусад хүдөө ...машинанууд тухай һуралса-...льмүүдые харуулдаг байгаа.

Һургуулиин дэргэдэ 5 гектар талмайтан газар дээрэ трактородром бэлдээбди. Эндэ эдиршүүл трактор агтые жолоодожо һурадаг юм. Трактор шудалалгын хэшээлнүүдэй эхилһээр 30 жэлэй хугасаа соо Толгойн дунда һургуули дүүргэгшэдэй 550-ниинь трактористын үнэмшэлгэ абаһан байна.

Мүнөөнэй хүшэр сагта, түлишэтоһодолгын материалнуудай ехэ үнэтэй болоһон ушарһаа һургуулиниинай һуралсалай трактор ябуулагданагүй. Эдиршүүл худөө ажахын машинануудые ганса зурамал плакат дээрэһээ шудална. Хэды тиибэшье, хүбүүдэй хэшээлнүүдтээ оролдосотойгоор, дуратайгаар хандадаг юм. Үнгэрһэн һуралсалай жэл соо ажалай хэшээлнүүдтэ оролдолго гаргажа, бүхы даабаринуудаа эрхим сэгнэлтэтэйгээр дүүргэнэн һуралсалай эхин болоод, оройн бүхэнние гэрэлтүүлжэ, хүбүүн Будда тухай сэдьхэл...

...ө абажа хараха, үхибүүндэ бии байгаа мүнгөөрөө үнэтэй хубсаһа, амтатай шоколад абажа үгөөд, һургуули тээшэнь түлхижэрхибэл, түрэлхид өөһэдынгөө үүргэ дүүргэбэбди, «миниг» үхибүүн хэнһээшье дутуу бэшээр хубсаланхай» гэжэ тоолодог шуу. Һайхан хубсаһан, садхааха хоол хэрэгтэйл юм бээ. Бэе махабадынь шамбай. элүүр энхэ үхибүүдые үргэхэ шухалыень булта мэдэжэ байнабди. Харин тэдэмнай ямархан һанал бодолтой, үзэл сурталтай, бэлиг шадабаритай, зан абаритай хүнүүд боложо гараха хаб гэһэн асуудал эгээл шухала ха гэжэ һанагдана.

Энэ талаар абажа харахада, гансал түрэлхидэй хүсэл оролдолгоһоо бүхы юумэн дулдыдаха бэшэл даа. Хүүгэдэй саадууд, һургуулинуудта, үхибүүдэй урлан бүтээдэг шадабарине мүлилэг, хүгжөөдэг хүүгэдэй үрэн бэлигэй ордонгууд. байшангууд эндэ өөр өөрын бэелүүлхэ үүргэтэй. Урдандаа, хүгжэлтын зогсошоһон үе сагта пионерүүдэй ордонгуд энэ талаар ехэ хүдэлмэри ябуулжа, үхибүүдэй сүлөө сагаа үнгэргэхэ асуудал гансаараан тооной шиидхэлсэжэ байгаа.

«БАГШЫН ОРОЛЛОЛГОҺОО, ОЮУН БЭЛИГЬЭЭ»

Мүнөө энэ һамуутай сэлюун үе сагта тус байшангууд ямар байдалда оронхой, ямар асуудал шиидхэжэ байдаг хаб. Һургуулинуд үхибүүдтэ эрдэм ухаа зааха гадна ямар хүдэлмэри ябуулжа байдаг юм ааб гэжэ һонирхоод. районой хүүгэдэй уран бэлигэй түбэй хүмүүжүүлгын талаар методист Валентина Цыреторовна Лубсановада хэдэн асуудалтайгаар хандаһамни, тэрэ нигэжэ харюусаба:

Мүнөө манай обществодо олон ондоо хубилалтануудай боложо байхада, нимэ хубилалтануд бүхы эрдэм гэгээрэлэй эмхи зургаануудые алад гараагүй. Манай Закаменскын пионерүүдэй байшан 1991—1992 онуудай һуралсалай жэлнүүдтэ хүүгэдэй уран бэлигэй гээд нэрлэгдэдэг болоһон аад; жэл болоод байхада, хүүгэдэй уран бэлигэй Түб болгон хуби...гагдаһан юм.

Мүнөө манай түб Санагын, Цахирай, Баянголой хүүгэдэй зохёохы ажалай байшангууд манай филиалнууд болоһон байна. Бидэ урдандаа хэжэ байһан ажалаа саашань лэ үргэлжэлүүлээбди. Шэнэ хубилһан юумэн гэхэдэ, завучай штатна единицэ манда үгөө, хүмүүжүүлгын талаар методист болбол, районой эрдэм гэгээрэлэй управленидэ хүмүүжүүлгын талаар методистын урданай дүүргэжэ байһан уялга дүүргэлсэнэ.

Манай Түбэй бии болоһоор шэнэ кружогууд бороогой һүүлээр буултайлдан гараһан «нархнагуудтал» олошороо гэбэл, алдуу болохогүй. 1992 ондо оройдоол 43 кружок хүдэлдэг байһан һаа, мүнөө 150 нимэ кружогууд хүдэлдэг болоод байна. Кружогууд мүнөө һургуули. хүүгэдэй саад бүхэндэ бии, спортивна секциүүд олоор хүдэлжэ эхилээ. Тус кружогые бэлиг ехэтэй багшанар, эдэбхи үүсхэлтэй, хүсэл эрмэлзэлтэй хүнүүд хүтэлбэрилнэ.

Эдэнние нэрлэхэ болоо һаа: В. Ш. Хадаев (Санагын хүүгэдэй зохёохы ажалай байшан), Р. Г. Будажапова, С. Ц. Ринчинов (Санагын дунда һургуули), С. Ц. Очирова, Н. Т. Очиров, Т. Г. Занаева (Үлэгшэнэй дунда һургуули), В. Г. Цой, А. М. Благушина (Закаменскын 1-дэхи дунда һургуули), Е. Ц. Жапова, А. А. Цыденов (Мэлын дунда һургуули), Р. П. Дымпилова, З. Н. Бичиханова, О. Ф. Дымпилова (Утаатын дунда һургуули), Я. Д. Намсараева, С. Д. Уржанов, М. Д. Дондокова (Михайловкын дунда һургуули) болон бусад олон тоото багшанар байха.

Эдэнэрэй өөрынгөө оюун бэлиг, дүй дүршэл, эрдэм ухаа хүүгэдтэ зорюулан, тэдэнэй эрдэм мэргэжэлтэй бүрин түгэс хүнүүд боложо ургаха хэрэгтэ сэгнэшэгүй ехэ үүргэ дүүргэнэ. Имагтал, багшын оролдолгоһоо, оюун бэлигһээ сохэл юумэн дулдыдагаа юм байна гэжэ багшанар хэрэг дээрэнь харуулаа гэжэ хөөрөөнһөөнь ойлгобобди.

Үнэхөөрөөшье, Валентина Цыреторовнагай хэлэһээр багшанарай энэ ехэ хүсэл оролдолгын дэмы хосордогүй байһые үнгэргэгдэжэ байдаг олон тоото харалгануд, конкурснууд, фестивальнууд харуулна. Жэшээлбэл, мүнөө жэлэй Сагаалганай үедэ үнгэргэгдэнэн «Эдир дангина-94», «Эдир Гэсэр-94» «Сагаан һарын дангина» гэһэн республиканска конкурснуудта манай районой эдир бэлигтэн амжалтатайгаар хабаадажа, нютагаа бусаһан байна.

Үлэгшэнэй дунда һургуулиин «Наадан» гэһэн жэшээтэ ансамбльда ябадаг Валя Раднаева республикын эдир дангинын нэрэ зэргэдэ хүртөө һэн. Шара-Азаргын дунда һургуулиин Т. Г. Намсараевагай кружогто ябадаг Максар Уржанов хоёрдохи һуурида гаража, эдир Гэсэрэй нэрэ зэргэдэ хүртөө. О. Ф. Дымбрыловагай хатарай кружогто ябадаг Утаатын дунда һургуулиин һугарша Оюна Доржиева ехэшүүлэй конкурсдо хабаадажа, хоёрдохи һуури эзэлээ.

Т. Г. Занаевагай хүтэлбэрилдэг «Наадан» гэһэн жэшээтэ ансамблиин Дима Цыренов, Эржена Очирова гэгшэд «Наранай туяа» гэһэн республиканска фестивальда хабаадажа, Дима — фестивалиин лауреадай, Эржена — дипломантын нэрэ зэргэдэ хүртэһэн байха. Мүн энэл фестивальда хабаадаһан Баян-Голой дунда һургуулиин С. В. Курбетьевэй хүтэлбэрилдэг цирковой бүлэгэй үхибүүд эрхим сэгнэлтэдэ хүртөө.

В. Г. Цойн хүтэлбэрилдэг «Кристаллики» гэһэн хүүгэдэй жэшээтэ ансамбльда арадай гэһэн нэрэ зэргэ олгогдоо. Апрелиин һүүл багаар үнгэргэгдэһэн эдир хатаршадай республиканска конкурс. Д. А. Цыреновагай хүтэлбэрилдэг Дүтэлүүрэй дунда һургуулиин коллектив Я. Д. Намсараевай хүтэлбэрилдэг Михайловкын дунда һургуулиин коллективүүд хабаадажа, ехэ амжалта түйлаад, түгэсхэлэй гала-концертдо хабаадаһан байна.

Н. ГАРМАЕВА.

(Түгэсхэлынь хожом гараха).

Эрдэм һуралсалай шэнэ шатадэ

ЭРБЭГЭРХЭН ДАЛИТАЙ ЭРБЭЭХЭЙДЭЛ

(Хүүгэдэй зохёохы ажал тухай бодомжонууд)

...нуудаар, хүүгэ-...даар ябажа, үхи-...эдынгөө гараар, ...ра бүтэн зохёо-...үүдые харахадаа, ...о багаһаа» гэжэ ...элсэдэгүй юм ...ойлгохош. ...ирэ һиналжэ гү.

...али нэхэһэн, оёһон, зураһан, дархалһан бүтээлнүүдые хаража, гартаа барижа байхада, нюдэн амаржа, зүрхэ сэдьхэл гоё һайхан мэдэрэлээр дүүрэжэ, нимэ бэлигтэй шадамар үхибүүдтэй юм байнабди гэжэ бахархаад абахаш.

«Бэлиг шадабари гээшэ эрбэгэр далитай эрбээхэйдэл юм» гэжэ япон арад хэлсэдэг юм. Тиимэшье байжа болоо. Энэ үдэн шэнги торголиг далитай эрбээхэй хэнэй эөм мүр дээрэ һэмээхэнээр буужа, сэдьхэл зүрхэнэйнь хубшэргэйе дайрахань бэ—мэдэгдэнэгүй.

Санагын, Үлэгшэнэй, Мэлын дунда һургуулинуудай дэргэдэхи кружогуудта ябадаг үхибүүдэй модон дээрэ һиналһан, дархалһан, зураһан урлал бүтээлнүүдые харахадаа, эгээл нигэжэ һанахаш.

...БОЛОХО ...ГАЬАА...

...ршөөһэн табисуур ...шадабарин бай-..., тэрэниень да-..., дүмэлсэн гам-...дань хүгжөөжэ ...эрмэлзэл. хүсэл ...кид бүхэндэ бай-...«Бэлигтэйшүүлдэ ...рэгтэй. Бэлигтэй-...өө аргаяа олодог» ...тин Катаевай хэ-...лиши.

...й дунда һургуу-...жэлнүүдтэ баг-...даг, энэл нютагай ...лама Очировтанай ...амжилма басага-...г уран гоёор ун-...най дүүнүүдые ...і, угайнгаа уль-...хөөрэжэ байхые ...агнажа байхадаа, ...абын ороллолго-...юмэн дулдыда-...ина, урданайнгаа ...аар өөһэдөө һо-...гал гуламтаяа ...ихижа, аба, эжын-...үндэлжэ ябадаг ...үхибүүд эгээл ...м арадайнгаа түү-...ар байна гэжэ ха-...

...шулэгүүдэй ном ...республикымнай ...этесса, Россин ...лподой холбоо-...Галина Жигмы-...ева өөрөө нин-...ажаһуудаг бай-...хөөр басагадайн-...тухай һанаата ...гүүрэй харилсаа-...ерээдүй сагта ...ааань үнэтэй гэн-...түлжэ, басага-...Удын нэгэдэхи ...ргуулида бүрваад ...ө, ёһо заншал-...зэгыгөөр шудал-...нютагтаа дуратай ...охыень ябуулдаг ...лдэр һанаваб.

...бүхэнэй үхибүүд ...эдэнэйнгээ оюун ...н сэдьхэл тухай ...ансараан һанаалаа ...ожо байдаг бай-...урданайнгаа ёһо ...эхэ, гал гуламтаяа ..., татахе, хүдөө ...хүгжөөн һалба-...гнай урагшатайл

...өөө абажа хараха, үхибүүндэ бии байгаа мүнгөөрөө үнэтэй хубсаһа, амтатай шоколад абажа үгөөд, һургуули тээшэнь түлхижэрхибэл, түрэлхид өөһэдынгөө үүргэ дүүргэбэбди, «миниг» үхибүүн хэнһээшье дутуу бэшээр хубсаланхай» гэжэ тоолодог шуу. Һайхан хубсаһан, садхааха хоол хэрэгтэйл юм бээ. Бэе махабадынь шамбай. элүүр энхэ үхибүүдые үргэхэ шухалыень булта мэдэжэ байнабди. Харин тэдэмнай ямархан һанал бодолтой, үзэл сурталтай, бэлиг шадабаритай, зан абаритай хүнүүд боложо гараха хаб гэһэн асуудал эгээл шухала ха гэжэ һанагдана.

Энэ талаар абажа харахада, гансал түрэлхидэй хүсэл оролдолгоһоо бүхы юумэн дулдыдаха бэшэл даа. Хүүгэдэй саадууд, һургуулинуд, үхибүүдэй урлан бүтээдэг шадабарине мүлилэг, хүгжөөдэг хүүгэдэй үрэн бэлигэй ордонгууд. байшангууд эндэ өөр өөрын бэелүүлхэ үүргэтэй. Урдандаа, хүгжэлтын зогсошоһон үе сагта пионерүүдэй ордонгуд энэ талаар ехэ хүдэлмэри ябуулжа, үхибүүдэй сүлөө сагаа үнгэргэхэ асуудал гансаараан тооной шиидхэлсэжэ байгаа.

«БАГШЫН ОРОЛЛОЛГОҺОО, ОЮУН БЭЛИГЬЭЭ»

Мүнөө энэ һамуутай сэлюун үе сагта тус байшангууд ямар байдалда оронхой, ямар асуудал шиидхэжэ байдаг хаб. Һургуулинуд үхибүүдтэ эрдэм ухаа зааха гадна ямар хүдэлмэри ябуулжа байдаг юм ааб гэжэ һонирхоод. районой хүүгэдэй уран бэлигэй түбэй хүмүүжүүлгын талаар методист Валентина Цыреторовна Лубсановада хэдэн асуудалтайгаар хандаһамни, тэрэ нигэжэ харюусаба:

Мүнөө манай обществодо олон ондоо хубилалтануудай боложо байхада, нимэ хубилалтануд бүхы эрдэм гэгээрэлэй эмхи зургаануудые алад гараагүй. Манай Закаменскын пионерүүдэй байшан 1991—1992 онуудай һуралсалай жэлнүүдтэ хүүгэдэй уран бэлигэй гээд нэрлэгдэдэг болоһон аад; жэл болоод байхада, хүүгэдэй уран бэлигэй Түб болгон хуби...гагдаһан юм.

Мүнөө манай түб Санагын, Цахирай, Баянголой хүүгэдэй зохёохы ажалай байшангууд манай филиалнууд болоһон байна. Бидэ урдандаа хэжэ байһан ажалаа саашань лэ үргэлжэлүүлээбди. Шэнэ хубилһан юумэн гэхэдэ, завучай штатна единицэ манда үгөө, хүмүүжүүлгын талаар методист болбол, районой эрдэм гэгээрэлэй управленидэ хүмүүжүүлгын талаар методистын урданай дүүргэжэ байһан уялга дүүргэлсэнэ.

Манай Түбэй бии болоһоор шэнэ кружогууд бороогой һүүлээр буултайлдан гараһан «нархнагуудтал» олошороо гэбэл, алдуу болохогүй. 1992 ондо оройдоол 43 кружок хүдэлдэг байһан һаа, мүнөө 150 нимэ кружогууд хүдэлдэг болоод байна. Кружогууд мүнөө һургуули. хүүгэдэй саад бүхэндэ бии, спортивна секциүүд олоор хүдэлжэ эхилээ. Тус кружогые бэлиг ехэтэй багшанар, эдэбхи үүсхэлтэй, хүсэл эрмэлзэлтэй хүнүүд хүтэлбэрилнэ.

Эдэнние нэрлэхэ болоо һаа: В. Ш. Хадаев (Санагын хүүгэдэй зохёохы ажалай байшан), Р. Г. Будажапова, С. Ц. Ринчинов (Санагын дунда һургуули), С. Ц. Очирова, Н. Т. Очиров, Т. Г. Занаева (Үлэгшэнэй дунда һургуули), В. Г. Цой, А. М. Благушина (Закаменскын 1-дэхи дунда һургуули), Е. Ц. Жапова, А. А. Цыденов (Мэлын дунда һургуули), Р. П. Дымпилова, З. Н. Бичиханова, О. Ф. Дымпилова (Утаатын дунда һургуули), Я. Д. Намсараева, С. Д. Уржанов, М. Д. Дондокова (Михайловкын дунда һургуули) болон бусад олон тоото багшанар байха.

Эдэнэрэй өөрынгөө оюун бэлиг, дүй дүршэл, эрдэм ухаа хүүгэдтэ зорюулан, тэдэнэй эрдэм мэргэжэлтэй бүрин түгэс хүнүүд боложо ургаха хэрэгтэ сэгнэшэгүй ехэ үүргэ дүүргэнэ. Имагтал, багшын оролдолгоһоо, оюун бэлигһээ сохэл юумэн дулдыдагаа юм байна гэжэ багшанар хэрэг дээрэнь харуулаа гэжэ хөөрөөнһөөнь ойлгобобди.

Үнэхөөрөөшье, Валентина Цыреторовнагай хэлэһээр багшанарай энэ ехэ хүсэл оролдолгын дэмы хосордогүй байһые үнгэргэгдэжэ байдаг олон тоото харалгануд, конкурснууд, фестивальнууд харуулна. Жэшээлбэл, мүнөө жэлэй Сагаалганай үедэ үнгэргэгдэнэн «Эдир дангина-94», «Эдир Гэсэр-94» «Сагаан һарын дангина» гэһэн республиканска конкурснуудта манай районой эдир бэлигтэн амжалтатайгаар хабаадажа, нютагаа бусаһан байна.

Үлэгшэнэй дунда һургуулиин «Наадан» гэһэн жэшээтэ ансамбльда ябадаг Валя Раднаева республикын эдир дангинын нэрэ зэргэдэ хүртөө һэн. Шара-Азаргын дунда һургуулиин Т. Г. Намсараевагай кружогто ябадаг Максар Уржанов хоёрдохи һуурида гаража, эдир Гэсэрэй нэрэ зэргэдэ хүртөө. О. Ф. Дымбрыловагай хатарай кружогто ябадаг Утаатын дунда һургуулиин һугарша Оюна Доржиева ехэшүүлэй конкурсдо хабаадажа, хоёрдохи һуури эзэлээ.

Т. Г. Занаевагай хүтэлбэрилдэг «Наадан» гэһэн жэшээтэ ансамблиин Дима Цыренов, Эржена Очирова гэгшэд «Наранай туяа» гэһэн республиканска фестивальда хабаадажа, Дима — фестивалиин лауреадай, Эржена — дипломантын нэрэ зэргэдэ хүртэһэн байха. Мүн энэл фестивальда хабаадаһан Баян-Голой дунда һургуулиин С. В. Курбетьевэй хүтэлбэрилдэг цирковой бүлэгэй үхибүүд эрхим сэгнэлтэдэ хүртөө.

В. Г. Цойн хүтэлбэрилдэг «Кристаллики» гэһэн хүүгэдэй жэшээтэ ансамбльда арадай гэһэн нэрэ зэргэ олгогдоо. Апрелиин һүүл багаар үнгэргэгдэһэн эдир хатаршадай республиканска конкурс. Д. А. Цыреновагай хүтэлбэрилдэг Дүтэлүүрэй дунда һургуулиин коллектив Я. Д. Намсараевай хүтэлбэрилдэг Михайловкын дунда һургуулиин коллективүүд хабаадажа, ехэ амжалта түйлаад, түгэсхэлэй гала-концертдо хабаадаһан байна.

Н. ГАРМАЕВА.

(Түгэсхэлынь хожом гараха).

ТАБАДАХИ БҮЛЭГ

БУДДЫН АБАРАЛ

(Түгэсхэл, Эхининь августын 3; 4; 5; 10; 11-нэй дугаарнуудта).

БУДДЫН ТАНГАРИГУУД

1. Эгэлэй байдалай шуналһаа хүнүүдэй мултархань бэрхэтэй. Хэр угһаа тэлэ элдэб муу аашта гаргажа, төөрилгын далай соо ажамидарна. Бүгэдэ хүнүүд сэдьхэлдээ Буддын шанар абажа ябадагшье һаа, энээнээ гүйсэд харуулжа шаданагүй.

Будда хүнэй абари зан ойлгожо, бүри эртэ сагһаа бодисада болохо гэжэ шиидэд. Дээдын нинагүүлэсхы сэдьхэлдэ хүрэжэ, хүнүүдые һүрдэжэ айлгаа һаа, болон зоболонһоо зайсуулжа эхилһэн юм. Энээнээ гүйсэдхэхын тулада тэрэ олон тангариг үргэжэ, ямаршье хүндэ бэрхэшээлнүүдтэй ушараашье һаа, дабажа гарахаб гэжэ үгэсэ үгэһэн юм.

Буддын тангаригуудые дурдабал:

а) Будда би болоошье хадаа, минии юртэмсэдэ түрэлэг хүнүүдэй Будда болохогүй, боди мүртэ тэдэнэй зорюулагдахагүй һаань, би боди м

Хүн ба үе сад — *Бадма-Базар Намсарайн*

Худагша баһын үшаралда ябадалнуудһаа

ОРОЛТО ҮГЭ

Зоригтой хүнэй зол олон,
Зотон айлан зочид олон.

ДОРГОТО галзууд обогой Баатарай Бадматан Хойто-Агын Хамгалиин Зун-Жэбхээһэндэ, Нарин-Гуяын бооридо ажаһуужа байгаа. 1882 ондо Бадматан хүбүүтэй боложо, Бата гэжэ нэрэ үгэһэн ха.

Энэ Батамнай үндэр наһа наһалжа, наян зургаатайдаа, 1968 ондо аялһан байна. «Абамнай бага наһанһаа эхилжэ, үбгэн наһан болотороо, яажа үндыһэнөө, хаагуур ябаһан, үзэһэн, хараһанаа, ямар ажал хэһэнээ, ямар юумэндэ һураһан, мэргэжэл, дүршэл абаһанаа үльгэр түүхэ мэтээр үбэлэй һүниин, зунай үдэрэй утын зоргоор маашадтаа хөөрэжэ, маша схээр һонирхуулагша бэлэй гэжэ Дугар хүбүүниинь, Бадма бэринь намда хөөрөө һэн. Абань хараһан, үзэһэноо санһаа гараа һэмди. Бултанаа зонхилжо, заабаридлжа ябаха габжа зиндаатан лама байгаа.

Бэшэ хэдэн ламанар харгы замдаа бэшэнээ абажа яоаха даабаритай һэн. Нэгэ гэбшэ гараһан лама эмшэмнай һэн. Үргэл, мүргэлдэ, замай гарзада алта мүнгэн эдлэл, хитад, ород мүнгэн маниад (монетэ.—**Б-Б. Н.**), хубсаһа хунар, эдеэ хоол гээд, үргэбшэмнай хоёр пүүдһээ үлүү бэлоо һэн ха. Харгын хоол гэхэдэ, тоһондо хууража болгоһон үхэрэй мяха уурта нюдөод, талхан замбаа бэлдээ һэмди.

Харгыдаа миин алхалхагүй, аман соогоо маани мэгзэм уншажа ябаха заабаритай байгаабди. Эдеэлхэ, сайлахадаа, хэдыгээрээ тогоо нэгэдэнги ябаабди. Унаагай дайралдахада, газараа хороожо, хүлһөөр шэрүүлдэг гү, үгышье һаа, үргэбшээ тээдэг бэлэйбди.

Ононой хойто бэсэр ото үгсэжэ, Сохондын тэрэ багта Ононие харайн гараһанаа мартагшагүйб. Түбэдэй ѣаса хүрэтэрөө дүрбэн жэлһээ үлүү ябажа хүрөөбди. Зуураа хэдэн хинд дасанда тогтожо, олон хоногоор амардаг, хахарһан хубсаһа хунараа хадхадаг, хангирһан гуталаа үдэдэг байгаабди.

Хэды паар гуталай эсхэһэн ула абажа гараһамни, ехэ туһа болоо. Ошоходоо, зүүн Түбэдэй Лавран хинд хаража, Хитадай ехэ хэрэмэй баруугаар эльһэй губине гаталжа, замаа үргэлжэлүүлээбди.

Монголой эльһэн губини наана байдаг зандан хиндтэ хүрэжэ, тэндэ амаржа байхаламнай, эльһэн губине яажа гаталха тухай хэлэгд, уһа абажа ябаха амһартануудтай болгоо һэн. Монголой, Хитадай тала нютагуудта газараа хороожо ябахадаа, хүгшэн абынгаа абажа ябадаг хэтэ сахюур абажа гараһамни, бултандамнай гал таһалдуулаагүй болэй.

Энэ ошожо ябахадаа, үргэн тала, гол мүрнүүдые гаталжа, саһата сагаан ойрой уула, мундаргануудые дабажа, хэды олон гуталай ула элэгэгэ гээшэбибди!

Аадар бороодо нэрохо, хүйтэн шуурганда зудэрхэ, хүлдэжэ, дааража, эсэхэ, сусаха халуудаха, ангаха, үргэһэ нойроо һамшаха хэдэн хоногоор халуун хоолгүй ябалган бологшо һэн. Эдэ бүгэдые тэсэн, тэмсэн гаталха бэе хэрэгтэй байгаа. Энэ аян замдаа элдэб бэрхэшээлтэй, һониншье унаралнууд дайралдагша һэн даа...

Нэгэ монгол айлда хүрэбэбди. Гэрэйнь эзэн эхэнэр өөнэдөо айраг тарагһаа ангадаа хэжэ, амаа хүрэгты, амарагты, бидэ малдаа гарабабди гэзд, мориндоо мордожо ошоо һэн. Ошоһон хойноһь, айраг тарагыень уужа садахадаа, амаяа аршаа болоо һэн бэзэ.

Нэгэмнай эргэнэгыень нээжэ хараад, тэбшээр дүүрэн болгоһон мяха гаргаба. Тэрэ мяхыень бултандаа хуби табижа, халуун сайдаа хэжэ эдеэд, амаржа унтаабди. Үдэшэлэн тэр малдаа гараһан гэрэй эзэдэй ерэхэдэ, айраг, тараг уужа салаабди, амараабди гэжэ баярыг хүргөөд, замаа саашань үргэлжэлүүлээбди.

Маанадаа абажа ябаһан аха ламамнай гэрэй эзэдтэ:

— Үзэн балсажа, үгыдэн шаналаарайгты даа!— гэжэ хэлээ һэн.

Монголой харгыда Түбэд орон зорижо ябаһан нэгэ монгол ламын хаһаг тэргэтэй монгол хүнние хүсэжэ ерэзд, тэргэдээ һуулгахые гуйба. Тэрэнь зүбшөөбэгүй. Тинхэдэнь, тэрэ лама тэргынь үреөһэн сахаригта шэжэ үрдибэ. Тэрэ монголой саашаа дуугаа дуулаһаар холодоходонь, тулуураараа газар тоншожо байжа, хойноһоонь жадхын хараал уншаа һэн.

Тэрэ лама маанадаар саашаа ябаа. Нэгэ гүбээ дабаад ошоходомнай, тэрэ монголой хаһаг тэргын үреөһэн сахариг бута һүрэшэһэн, монгол дуу шуугүй зогсожо байгаа һэн...

Бидэ Лавранда һара шахуу байжа амараад, харгынгаа хоол бэлдээд, хубсаһа хунараа угаажа, эльбэжэ хадхаад, саашаа замаа үргэлжэлүүлээ һэмди. Түбэдэй наанахи суута үндэр Хангайн дабаанай бооридо ерэбэбди. Аяншадые амаруулдаг, ундалуулдаг, дабаа дабахадаа, яажа ябахые заабарилдаг, хубсаһа хунарыень хадхуулдаг, хатаалгадаг монгол хоёр айл байба.

Дабаа дабаха зондо өөргүй үйһэн торхо нарын модотойгоор хүн бүхэндэ үгэдэг байба. Заабарилхадаа: «Энэ дабаанай ороидо гаража амарха, хоноходоо, жорыгээд хэбтэхэгүй, толгойгоо зосоо тэсшэнь, хулоо газаа тэсшэнь жыгээд хэбтэхэт, тухэреэлэн хэбтээд байхадаа, эбэа гараха, энеэхэ ёһогүй, тэрэ үелэтнай алмас гэжэ хүн дүрсэтэй, бүхы бэень хүрин-шара үһэ нөөһөн болоһон амитан ерэзд тойрохо, тинхэдэнь, энэ үйһэн торхо модондоо углаад эрьюулхэ ёһотой.

Тэрэ алмас таанадые хэды тойрожо хараад, холодоо ошохо. Зергэлэд хэбтээ һаатнай, модо хухалжа асараад, даража, алажа болохо, тиимэ ушар олон болоһон юм гэжэ ойлгуулба. Саашаа дэбаагаа дабажа, бооридо буухадатнай, баһал хөөр айл байха, тэрэ айлнуудта энэ үйһэн торхо, модонуудаа орхёод саашалхат».

Тэрэ заабариень тон ханамжатайгаар ойлгон абажа дабаанай ороидо гарабабди. Тэрэ үндэр дабаанай ороидо гараад байхада, бэедэ ехэл игсуун даа, агаар шэнгэн. Түхэреэлжэ хэбтээд амаржа байтарнай, тэрэ хэлэгшэ алмас гээшэнь ерээ һэн.

Һүрөөтэй гээшэнь, шиидшье абяагүйбди. Үйһэн торхонуудаа нарин модондоо углаад, эрьюулнэбди. Маанадые хэды тойрожо хараад, холодоо ошоходоонь, булта һанаа алдан бодожо, тэндэһээ түргэхэн холодоо һэмди. Тэрэмнай маанадые дарахаяа түхэреэн модо бэдэржэ ошоһон байгаад даа. Тэрэ үндэр дабаанһаа буужа, бооридонь бууба хабди.

Хоёр айл баһал байба, түбэлүүд ха. Тэрэ үйһэн торхо, модонуудаа тэдээндэ үгэхэдэмнай, хүн бүхэндэ 2 шала нарин модо үгэбэ. Эдэ модонуудыень түбэд айлай нохойнуудай гүйлдэн ерэхэдэ, хэрэглэхэ модод байба.

Нохойнуудай аржаганан гүйлдэжэ ерэхэдэ, дээрэһээнь сохижо болохогүй, модон хухаржа болохо, ташаадуулан сохихо ёһотой гэжэ заажа үгөө һэн. Энэ модыень хэрэглэжэ, ѣаса туласа барижа ябаабди. Түбэдүүдэй нохойнуud хашарагай тухай томонуud, аржаганалдажа, аймшагтайнуud һэн.

Ѣасада дүтэлөөд ябахадамнай, аяншадай барижа ябаһан модо суглуулжа абадаг айл баһал байгаа. Агаһаа аалихан галгиһаар, аяар эзэ холын Түбэд орон хүрөөд, Далай ламын ордон Будалан (Потала) гээшые алган ганжарнуудаараа яларан байхые нюдоороо хаража байхада, жэгтэй бэлэй. Булта эсэ, баряашье һаа, хүсэһэн хүсэлөө бэеэрээ туйлажа хүсэлдүүлээд, Ѣасые хаража байхадаа, бултанай зосоо баярай тэмдэг орьёлжэ байгаа һэн.

(Үргэлжэлэлынь хожом гараха).

Спорт — Спорт

ФИЗКУЛЬТУРНИГАЙ ҮДЭРЭЙ ХҮНДЭЛЭЛДЭ

Бүхэроссийн физкультурнигай үдэртэ зорюулжа, Буряад Республикын Физическэ культура ба спортын талаар гүрэнэй комитедэй хүтэлбэриляэгшэд байгша ондо амжалта туйлаһан спортсменүүдтэй, тэдэнэй тренер-нүүдтэй уулзалга хэһэн байгаа.

Тусхайлбал, СССР-эй спортын габьяата мастер Борис Будаев энэ жэлэй эхиндэ манай ороной суута барилдаашан — Олимпийн нааданyудай хоёр дахин чемпион Иван Сергеевич Ярыгинай шанда хүртэхын түлөө Красноярск хотодо үнгэргэгдэһэн уласхоорондын заншалта мүрысөөндэ түрүү һуури эзэлһэн. Һүүлээрнь «Монголой Губи» гэжэ уласхоорондын нааданда илажа гараа һэн. Ушар нимэһээ манай суута барилдаашанла. тэрэнэй тренер—СССР-эй габьяата тренер Г. Н. Махутовта үреэлэй үгэнүүд хэлэгдэжэ, үнэтэ бэлэгүүд барюулагдаба.

Уласхоорондын классай спортын мастер Сергей Замбалов нёдондо жэлэй һүүл багта, мүн энэ жэлэй эхиндэ мүн лэ яһала ехэ амжалта туйлаһан байна. Дүрэ буляалдалгын барилдаагаар дэлхэйн түрүү һуури эзэлхын түлөө, мүн энэ жэлдэ апрелиин эхээр Италиин ниислэл хотодо үнгэрэгдэһэн Европын түрүү һуури эзэлхын түлөө мүрысөөндэ гурбадахи һууринуудые эзэлжэ, хүрэл медальнуудаар шагнагдаа һэн. Тиин мүнөө С. Замбалов болон тэрэниие һурган һоридог Г. Б. Баймеев мүн лэ дурасхаалай бэлэгүүдээр урмашуулагдаа.

Спортын ветерануудай дундa дүрэ буляалдалгын барилдаагаар дэлхэйн түрүү һуури эзэлхын түлөө мүрысөөн эртэ урдын Рим хотодо үнгэргэгдэжэ, нютагаймнай түлөөлэгшэд Виктор Баймеев чемпион болоһон, Мүнхэ Цыдыпов хоёрдохи һуурида гараһан байна. Тэдэнэй хүндэлэлдэ үнэн зүрхэнэй үгэнүүд хэлэгдэбэ.

Буряадай багшанарай институтудай физическэ культурын факультедэй нэгэдэхи курсын оюутан, уласхоорондын классай спортын мастер Светлана Теслева май һарын һүүл багта Индонезидэ пауэрлифтингээр үнгэргэгдэһэн дэлхэйн түрүү һуури эзэлхын түлөө мүрысөөндэ басагадай дундаһаа илалта туйлажа, чемпион болоод, бүхы упражненнүүдээр табан алтан медальда хүртэжэ ерэзд бэлэй. Тренер Александр Деханов-тала хамта тэрэ мүн лэ эндэ байлсаа.

Хүнгэн атледүүд Сергей Федотов, Юрий Чижов, һур харбагша Туяна Гончикова болон тэдэнэй тренернүүд Виктор Домнин, Шагдар Хаэагаев гэгшэд уригдаба. Эдэнэй хүндэлэлдэ үреэлэй үгэнүүд хэлэгдээ.

Физическэ культура ба спортые олоной дунда дэлгэрүүлхэ талаар ехэ габьяатай байһанайнь түлөө һаяхан хэдэн хүндэ «Буряад Республикын физическэ культурын габьяата хүдэлмэрилэгшэ» гэһэн хүндэтэ нэрэ зэргэнүүд олгогдоо һэн. Буряадай багшанарай институдай физическэ хүмүүжүүлгын кафедрын ахалагша багша Г. А. Гафаровта, Зүүн Сибириин технологическа институдай спортын клубай түрүүлэгшэ А. В. Бадановта, «Россин эдир наһан» гэжэ спортын бүлгэмэй түрүүлэгшэ В. В. Констенкодэ, энэ -бүлгэмэй тренер Б. С. Дашинамжиловта, Улаан-Удэ хотын 40-дэхи дунда һургуулиин физкультурын багша В. С. Засухичда энэ үндэр нэрэ зэргэ олгохо тусхай дипломуud, үнэтэ бэлэгүүд барюулагдажа, саашадаа бэлигтэй бэрхэ эдир спортсменүүдые улам олоор хүмүүжүүлжэ ябыт даа гэһэн үреэл табигдаба.

Б-М. ЖИГЖИТОВ.

ТОБШОХОНООР...

БАРИЛДААН. Дүрэ буляалдалгын барилдаагаар дэлхэйн түрүү һуури эзэлхын түлөө мүрысөөн августын 25-һаа 28 болотор Турциин Стамбул хотодо үнгэргэгдэхэ юм. Энэ ехэ мүрысөөндэ хабаадаха зорилготойгоор манай республикын бэрхэ барилдаашадай нэгэн — уласхоорондын классай спортын мастер Андрей Матюнов СССР-эй ба Россин габьяата тренер Валерий Манзаргашеевич Сыдеевтээ хамта Кисловодск хотодо һорилго бэлэдхэл хэжэ байна. Эндэ Саха (Яхад) Республикын барилдаашаатай хаба шадалаа туршажа, илалта туйлаа һаа, дэлхэйн чемпионадта хабаадаха эрхэдэ хүртэхэ юм.

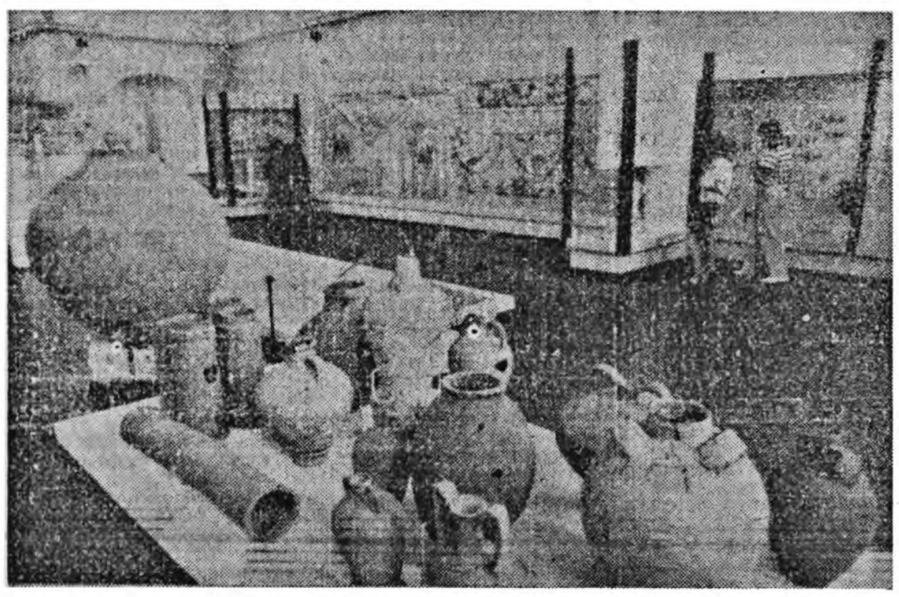

КРЫМ. Крымэй урда захада оршодог Херсонес хото манай ээрын урда тээхн табадахи зуун жэлэй үедэ бодхоогдоһон түүхэтэй. Энэ хотын түүхээр дэлхэйн олон гүрэнүүдэй археологууд, түүхэ шэнжэлэгшэд болон аяншалагшад һонирходог гээшэ. Худалдаа наймаанай, аяншалгын түб гэжэ алдаршаһан энэ хото арбан табадахи зуун жэлдэ үнэһэн тоборог болотороо һандаргаагдаһан юм. Херсонес хотые хэн, ямар ушарһаа иимэ муухайгаар һандаргаһан бэ гэһэн асуудалые түүхэшэд мүнөөшье болотор элирүүлээгүй байха юм. Эрдэмтэд түрүүшын шэнжэлэлгэ малталгые бүри 1827 ондо эхилһэн байна. Эрдэмтэд болон археологууд Гэгээн Владимирай шүтэдэг байһан сүмые бэдэржэ олоогүй байһаар. Русьда Хэрээһэн шажан дэлгүүлэгшэ гэжэ тэрэ алдаршаһан түүхэтэй.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: Херсонесэй гүрэнэй түүхын-археологиин музейн зал соо.

ИТАР—ТАСС-ай фотохроника.

Түһатай зүбшэл

ѢАРХЯАГАЙ ХАѢА

Ѣархяаг түүдэг зоной баярые ойлгохоор. Ой соогуур гурбан часай туршада хоёнон корзинатай һүндэлһоор, гэнтэ... Ѣүүе, харыт! Ѣархлагууд! Олон гээшэнь.

Зай, мүнөө ѣархяаг үбэлдөо эдихээр яагаад дабһалха, дараха, хатааха ёһотойб гэжэ хоорэжэ үгэхэмнай.

ХАТААХАЯА һанабал, ой соогоо бусаһан тэрэл үдэрөө ѣархяагуудаа шэлэжэ хараад, һайнуудыень түүжэ абагты. Хатуушаг, сагаан үнгэтэй, хорхойдо эдигдэгүй ѣархяаг хатаабал, дэрэ. Үндэһэтэй доодо узуурыень хутагаар отолжо, орхихо хэрэгтэй. Подосиновик, подберезовик, маслёнок ѣархлагуудые хатааха гэбэл, эшэгүйгоор хатаахада болохо. Ѣарһагуудые хуурай бүд аршуулаар аршаад, утаһанда хойно-хойноһоонь үлхэлдүүлэн суглуулха хэрэгтэй (ѣархяагые бүхэлеэрнь гү, али хоёр хуби болгон хатаахада боломоор). Тингээд наратай һайн үдэр һаань, газаа наранда үлтэхэдэ болохо. Мүн ород пеэшэн соо, агаар оруулан, зон хатаадаг байна.

ДАБѢАЛХА гэбэл, бусалгадаг арга хэрэглэгты. Подосиновик, подберезовик, маслёнок нимэ аргаар дабһалхада, амтатай юм. Ѣархяагуудые анхаралтайгаар хаража, һайн шанартайнуудыень шэлэхэ шухала. Үндэһэтэй эшынь зарим хубине гү, али бултыеньшье отолжо хаяад, томошог малгайхануудые хахадлан зүһоод, ехэ оролдосотойгоор, хүйтэн үһаар хэдэн дахин угааха шухала. Кастрюль соо үһа юулээд (нэгэ килограмм ѣархяагта 100 грамм үһан хэрэгтэй гэжэ багсаан), дабһалаад, бусалһан хойноньдүмүүхэнээр ѣархяагуудаа хэхэ хэрэгтэй. Дахяад бусалһанайнь удаа гараһан хөөньень абажа хаяад, галаа багашаг болгоод, лаврын набша, перец, гвоздика хэхэдэ, амтатай болохо. Ѣархяагай кастрюлиин оёорто пялдахагүйн тула бусалаашаяа байдг гэзд лэ худхажа байха хэрэгтэй. Аалихан гал дэрэ 30—40 минутын туршада бусалһанай удаа ѣархлаг бэлэн болодог янзатай. Хүрэһэнэйнь удаа шэл гү, али модон амһартануud руу юулэхэ болонот. Удаань шэл амһартануудые пергаментна саарһаар бүглэжэ, уяха хэрэгтэй, харин модон боошхонуудай амһарые модон түхэрсэн хабхагаар бүглөөд, дээрэнь дан хүндэ бэшэ, хүнгэншэг юумэ табихат. Ѣарһара хахадай үнгэрһэнэй удаа погреб руу орожо, дабһалһан ѣархяагаа амталхада, гоё эдсэн болоод байхал.

АНХАРАГТЫ! Нэгэ килограмм ѣархлагта 40—50 грамм дабһан, лаврын 2 набша, нэгэ хэды монсогор перец, нэгэ хэды зурууд гвоздика хэрэгтэй.

Зарим зон хүйтэн үһа хэрэглэжэ, ѣархяаг дарадаг ааб даа. Груздь, волнушка, сыроежка, чернушка, свинушка ѣархяагуудые нимэ аргаар дабһалбал, нээрээшье, дээрэ байдаг. Зай, ѣархяагуудаа хүйтэн үһан соо хээд, нэгэ сүүдхын туршада погреб соо байлганабди. Удаань үһыень адхажа хаяад, ѣархлагуудаа шэнэ үһаар зайлаад, модон амһарта руу хэхэдээ, дээдэ-доодо хубинуудай хоорондуур дабһа, үхэр нюдэнэй, лаврын набша, тмин хэлсэхэ болонот. Дээрэһээнь модон түхэреэн хабхагаар бүглөөд, юумэ таблядаг оруулха хэрэгтэй.

МАРИНАДТАЙ ѢАРХЯАГ. Ѣархяагта нимэ аргаар дабһалгын тулда ехэ хэрэгтэй. Сагаан подберезовик, маслёнок нимэ аргаар дабһалха, амтатай юм. Ехэ һайн. Ѣархяагта нимэ аргаар 100—125 грамм нэ уксус, нэгэ хахадаар дабһан, нимэ саахар, перец, гвоздика, хяагуудые сад соо шанаһан. Томо ѣархяагуудые нине, эшые дүрбэн хуби шанахада дабһалгайханай, малгайханай, хяагуудые маринад руу оруулха зэрэ тэнцэ 25—30 минут бусалгаһанай, ляа пешэн хүргөөд, ѣархяагуудаа лен хабхагаар болохо юм.

ЭМХИДХЭН БАЙГУУЛАГШАД — Буряад Республикын Верховно Совет, Буряад Республикын Министрнүүдэй Совет

Бугэдэ буряадай үндэһэн соёлой эблэл болон редакцийн ажалша коллектив.

Редакторай уялга дүүргэгшэ Ц. Б. ЦЫРЕНДОРЖИЕВ.

РЕДАКЦИОННО КОЛЛЕГИ: ДАШЕЕВА Г. Х., ДОНДОГОИ Ц. Ц., ЖИГЖИТОВ Б-М. Ж. (харюусалгата секретарь), НИМАЕВ П. Н. (ре акторай орлогшо), ОЧИРОВ С. Д., РИНЧИНОВ С. Д. (редакторай орлогшо), ТОКТОХОЕВА В. Э.

Манай адрес: 670000, Улаан-Удэ, Каландаршвилийн үйлсэ, 23, «Буряад үнэн» газетын редакци.

Редакцийн телефонууд: редакторай — 2-50-96, приемный — 2-54-54, редакторай орлогшонорой — 2-68-08, 2-62-62, харюусалгата секретарийн — 2-50-52, секретарнадай — 2-66-76, таһагууд: нийтын-политическэ — 2-55-97 (даагшань), 2-61-35, 2-50-23, социально-экономическа — 2-64-36 (даагшань), 2-63-86, 2-67-81, 2-61-35, соёлой эрдэмэй болон һургуулиинуудай 2-60-21 (даагшань), 2-57-63, олонийтын хүдэлмэрийн ба мэдээсэлэй — 2-54-93 (даагшань), 2-34-05, 2-69-58; оршуулгын — 2-60-91; кор ректорнуудэй — 2-33-61, хэблэлдэ бэлдэгшэдэй — 2-35-95. Манай корреспондентнүүд: Агинскда — 3-42-19, Закамен скда — 30-61.

Буряад Республикын Министрнүүдэй Советэй хэблэлэй телефонууд: директор — 2-49-94, бухгалтери — 2-23-67, вахта — 2-56-62.

Газетэ хэблэлэй 2 хуудаһан хэмжээтэй. Индекс 50901. Хэнэг 6.363. Стереотипта тушаагдаһан саг. 19.00.

Буряад Республикын республиканска типографида газетэ хэблэгдээ. Директорэйнь телефон: 2-40-45.

Мүн 69-дэхи номертойгоор буридхэлдэ абтанхай. Заказ № 156.